

Zaštita potrošača kao slabije ugovorne strane u interakciji Uredbe Rim I i Uredbe Bruxelles Ibis

Draganić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:677872>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet u Zagrebu
Katedra za međunarodno privatno pravo

IVANA DRAGANIĆ

ZAŠTITA POTROŠAČA KAO SLABIJE UGOVORNE STRANE U INTERAKCIJI
UREDBE RIM I I UREDBE BRUXELLES I BIS

DIPLOMSKI RAD

mentor: izv. prof. dr. sc. Dora Zgrabljic Rotar

Zagreb, studeni 2022. godine.

Izjava o izvornosti

Ja, Ivana Draganić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ivana Draganić

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Kompleks potrošačke zaštite u međunarodnom privatnom pravu	3
2.1. Temeljni pravni izvori – Uredba Rim I i Uredba Bruxelles I bis	3
2.2. Interakcija Uredbe Rim I i Uredbe Bruxelles I bis u području zaštite potrošača	4
3. Osnovni pojmovi	6
3.1. Pojam potrošača.....	6
3.2. Potrošački ugovori.....	7
3.2.1. Zašto je potrošač slabija ugovorna strana?.....	7
4. Praksa Suda Europske unije	9
4.1. Restriktivno tumačenje pojma potrošača – presuda Benincasa C-269/95.....	10
4.2. Problematika ugovora s dvojnou ili mješovitom prirodom.....	10
4.2.1. Presuda Gruber C-464/01.....	11
4.2.2. Presuda Milivojević C-630/1	14
4.3. Moderne tendencije u tumačenju pojma potrošača	14
4.3.1. Presuda Facebook C-498/16.....	15
4.3.2. Presuda Personal Exchange International Limited, C-774/19	17
5. Mjerodavno pravo	19
5.1. Općenito o Uredbi Rim I	19
5.2. Zaštita potrošača u izboru mjerodavnog prava prema Uredbi Rim I.....	19
5.3. Stranačka autonomija i njezin opseg u potrošačkim ugovorima	21
5.4. Mjerodavno pravo u kontekstu nepoštenih ugovornih odredbi	23
5.4.1. Presuda Amazon C-191/15.....	23
6. Nadležnost u potrošačkim sporovima	26
6.1. Nadležnost u potrošačkim sporovima prema Uredbi Bruxelles I bis	26
6.2. Kriteriji za uspostavu protektivne nadležnosti	27
6.3. Presuda u spojenim predmetima Pammer C-585/08 i Alpenhof C-144/09	28
6.3.1. Tumačenja suda.....	32
6.4. Koncept „usmjeravanja djelatnosti“	34
6.4.1. Alternative usmjeravanju djelatnosti.....	36
6.4.2. Kriteriji pri određivanju dosega koncepta „usmjeravanja djelatnosti“	37
7. Zaključak	39

Sažetak

Pravila međunarodnog privatnog prava koja se odnose na potrošačke ugovore simptomatično smjeraju uspostaviti ravnotežu između dvije ugovorne strane, od kojih je jedna strana, potrošač, u inherentno slabijem položaju. Zaštitnim odredbama nastoji se pružiti zaštita osobi potrošača u dva smjera; izborom mjerodavnog prava i uspostavljanjem posebne, protektivne nadležnosti. Time se značajno ograničava stranačka autonomija, jedno od temeljnih načela međunarodnog prava u području ugovornih obveza. No odstupanje od uobičajenih principa je nužan kolateral, a uvođenjem zasebnih odredaba za potrošačke ugovore uspostavlja se ravnoteža i harmonizira odnos moći između trgovca i potrošača. Najvažniji izvor za mjerodavno pravo u potrošačkim ugovorima je Uredba Rim I, dok su odredbe o međunarodnoj nadležnosti sadržane u Uredbi Bruxelles I bis. Ujedačenim tumačenjem tih dviju uredbi pruža se efektivna zaštita potrošaču, temeljito poduprta praksom Suda Europske unije. Ovaj rad analizira ratio zaštite pružene potrošaču u tim uredbama, istodobno pružajući uvid u njezin doseg kroz detaljnu analizu sudskih presuda.

Ključne riječi: potrošač – potrošački ugovori – međunarodno privatno pravo – zaštita slabije strane – izbor mjerodavnog prava – stranačka autonomija – nadležnost – usmjerena aktivnost – Gleichlauf

1. Uvod

Prekogranične potrošačke transakcije među najčešćim su transakcijama koje se provode diljem svijeta. Kao rezultat globalizacije i digitalizacije, poslovanje putem interneta postaje suvremeni normativ. Potrošači svakodnevno sklapaju kupoprodajne i druge ugovore, a da vrlo često nisu ni u potpunosti svjesni pod kojim uvjetima daju svoj pristanak. Internetske stranice putem kojih trgovci plasiraju svoje proizvode često ne sadrže sve dostupne podatke ili propuštaju upozoriti potrošače o njihovim pravima i obvezama. U većini slučajeva, takvi ugovori su regulirani općim uvjetima o kojima nisu vođeni pojedinačni pregovori, izrađenima od strane stručnjaka. Između ostalog, oni u pravilu sadržavaju klauzulu o izboru mjerodavnog prava i izboru nadležnog suda. Autorica ovog diplomskog rada u prvom poglavlju obrazlaže kompleks potrošačke zaštite u međunarodnom privatnom pravu. Polazi od temeljnih pravnih izvora u području zaštite potrošačkih prava, izlažući ih na općenitoj razini. Istovremeno treba imati na umu interakciju između dva glavna izvora pa analizira njihov međusobni odnos u poglavlju koje slijedi. Zatim se u drugom poglavlju obrazlažu osnovni pojmovi potrošača te potrošačkih ugovora. Teza o potrošaču kao slabijoj ugovornoj strani temeljna je polazišna točka od koje se dalje elaborira smisao potrošačke zaštite, stoga joj je posvećeno posebno, četvrto poglavlje. Istodobno, potreban je paralelan prikaz prakse Suda Europske unije s obzirom na to da njegovo tumačenje igra gotovo ključnu ulogu u arhitekturi potrošačkog *acquisa*. Slijedi rezime sudske prakse u pogledu najvažnijih odrednica i tumačenja potrošačkih karakteristika. Dodatno se elaboriraju presude koje su neizostavne za razumijevanje materije, budući da je cilj rada, između ostalog, pokazati evoluciju tumačenja pojma „potrošač“ u izvedbi Suda europske unije. Peto poglavlje bavi se razradom potrošačke zaštite u pogledu izbora mjerodavnog prava prema Uredbi Rim I. Objašnjava se stranačka autonomija i njezina ograničenja te se sadržaj začinjava materijom o nepoštenim ugovornim odredbama. Šesto poglavlje tematizira nadležnost suda prema Uredbi Bruxelles I bis. Posebna pozornost posvećena je kontroverznoj presudi Pammer/Alpenhof, koja se također objašnjava kroz intrigantna tumačenja suda. Dolazimo do pojma „usmjeravanja djelatnosti“ i suvremenih tehnologija koje su protuteža tom pojmu. U zaključku autorica iznosi svoj kritički osvrt o tome je li zakonodavac Europske Unije uspio u svojem naumu i pružio djelotvornu zaštitu potrošačima kao slabijoj ugovornoj strani, odnosno da li se time postigao cilj uravnoteženja odnosa između trgovca i potrošača. Zašto je potrošač slabija strana i što ga čini slabijim? Kako i prema kojim kriterijima treba definirati pojam potrošača? Što ako stranka inicijalno sklopi potrošački ugovor, no on tijekom vremena poprimi komercijalan karakter? Što ako potrošački ugovor ima za cilj ne samo privatnu, već i drugu svrhu? Osigurava li se potrošaču

minimalan standard zaštite u izboru mjerodavnog prava s obzirom na široku ugovornu autonomiju? Prema kojim kriterijima se određuje nadležnost za potrošačke ugovore i što znači „usmjeriti djelatnost“ Na koji se način trgovci mogu obraniti od osnivanja neželjene potrošačke nadležnosti? To su samo neka od pitanja na koje se u radu nastoji naći odgovor. Za potrebe rada korištena je stručna pravna literatura na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku navedena u popisu literature te relevantni pravni izvori. Presude Suda Europske unije obrađene u tekstu rada odabrane su prema važnosti pojedinog predmeta, kao i osobnim preferencijama autorice, s obzirom na ogromnu količinu sudske prakse u području potrošačkih ugovora. Dodatno, izložena su zanimljiva rezoniranja nezavisnih odvjetnika u istraženim presudama. Poticaj za pisanje rada je afinitet i privrženost autorice za područje „potrošačkog prava“, a s obzirom na simpatiju prema materiji međunarodnog privatnog prava, odabir je bio više nego jasan. Svi smo mi danas potrošači i gotovo svakodnevno sklapamo potrošačke transakcije. Nesvjesni smo rizika kojem se izlažemo, jer nitko na poslijetku ne čita opsežne klauzule u općim uvjetima. Potrošači nisu samo kupci komercijalnih proizvoda, nego i ugovaratelji ugovora o kreditu. Platežna moć koje banke imaju naspram njih je nemjerljiva. Upravo zaštita potrošača od nepoštenih ugovornih odredbi koju je autorica analizirala u okviru kolegija iz ovršnog prava imala je znatan utjecaj. Utješno je znati da smo kao mali i neznatni prema „velikim igračima“ ipak u mogućnosti braniti svoja prava na efektivan način, te ujedno osnažujuća spoznaja da međunarodno pravo nastoji ispraviti nejednakost u položaju, premda na općenit način – ograničenjem mjerodavnog prava i nadležnosti.

2. Kompleks potrošačke zaštite u međunarodnom privatnom pravu

2.1. Temeljni pravni izvori – Uredba Rim I i Uredba Bruxelles I bis

Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (dalje „Uredba Bruxelles I bis“)¹ i Uredba (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze (dalje „Uredba Rim I“)² zajedno čine kompleks potrošačke zaštite u području međunarodnog ugovornog prava. Zaštitna dijada u izboru mjerodavnog prava prema Uredbi Rim I i uspostavljanju posebne nadležnosti na potrošačke ugovore prema Uredbi Bruxelles I bis nivelira početni disbalans u snagama između dviju ugovornih strana – potrošača i trgovca. Naime, ključna i temeljna pretpostavka, koja prožima svu literaturu i na koju praksa Suda Europske unije nebrojeno puta izrijekom ukazuje, jest ta da je potrošač nedvojbeno stranka u slabijem društveno-ekonomskom položaju od trgovca. Potrošaču se pruža posebna zaštita, čime se restaurira odnos stranačke moći i uspostavlja ravnoteža kako bi se ispoštovalo načelo ravnopravnosti, jedno od općih načela građanskog prava. Cilj je osigurati da svaka prednost ugovorne strana s dominantnim pregovaračkim položajem ostane bez zakonskog prava i učinka.³ Prema Baretiću, cilj zaštite je stvoriti izbalansiran pravni sustav koji će omogućiti da prava i interesi potrošača i trgovca budu podjednako zaštićeni i realizirani.⁴ Posebna „potrošačka zaštita“ bez ikakve sumnje nalazi svoje opravdanje i u području privatnih ugovornih odnosa u međunarodnom okruženju. Potrošački ugovori spadaju u vrste ugovora u kojima se često materijalnim, ali i kolizijskim normama štiti ugovorna strana za koju se predmnijeva da je slabija. Takva posebna pravila u okrilju međunarodnog privatnog prava postoje za još tri vrste ugovora. To su: ugovori o prijevozu, ugovori o osiguranju i pojedinačni ugovori o radu.⁵ Pristup preferencijalnom pravu, onome kojeg potrošač najbolje razumije, osigurava minimalni standard zaštite potrošača, pri tome ograničavajući slobodan izbor prava u mjeri u kojoj je potrebno. Nadležnost suda potrošačevog

¹ SL EU 2012 L 351/1.

² SL EU 2008 L 177/6.

³ Lazic, Vesna; ‘Procedural Position of a ‘Weaker Party’ in the Regulation Brussels Ibis’ // Brussels Ibis Regulation: Changes and Challenges of the Renewed Procedural Scheme, / Lazic, Vesna ; Stuij, Steven (ur.). Dordrecht: Asser Press/Springer, 2017., str. 52.

⁴ Baretić, Marko – Je li europski sustav ugovornog prava zaštite potrošača optimalan regulacijski okvir? Zaštita potrošača u Republici Hrvatskoj: okrugli stol održan 11. svibnja 2015. u palači Akademije u Zagrebu / uredio Jakša Barbić/ Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2016., str. 76.

⁵ Babić, Davor Adrian; Zgrabljic Rotar, Dora; Mjerodavno pravo za ugovorne odnose // Privatno pravo Europske unije – posebni dio / Josipović Tatjana (ur.) ... [et al.]; Zagreb: Narodne novine, 2022. str. 226, t. 488.

prebivališta značajan je katalizator potrošačevoj namjeri da on, svjestan svojih slabijih predispozicija, uopće započne sudski postupak kako bi potražio zaštitu.

2.2. Interakcija Uredbe Rim I i Uredbe Bruxelles I bis u području zaštite potrošača

U međunarodnim predmetima, češće se primjenjuje *lex fori* nego strano pravo. Jedan od razloga je i taj što su kolizijska pravila usklađena s pravilima o nadležnosti – to je tzv. načelo Gleichlaufa. Cilj tog principa je osigurati u što većoj mjeri podudarnost, to jest „sinkronizaciju“ između nadležnosti i mjerodavnog prava. Načelo Gleichlaufa se može razdijeliti u dvije kategorije usmjerenja; pozitivni i negativni. Kod pozitivnog, mjerodavno se pravo temelji na međunarodnoj nadležnosti (njem. *„Das anwendbare Recht richtet sich nach der internationalen Zuständigkeit“*) - *lex fori in foro proprio*. Obratno, u slučaju negativnog Gleichlaufa; nadležnost slijedi mjerodavno pravo (njem. *„Die Zuständigkeit folgt dem anwendbaren Recht.“*).⁶ Ako su se stranke složile da je za njihov spor nadležan sud određene države članice, trebalo bi pretpostaviti da će također izabrati kao mjerodavno pravo te države članice. Izbor suda „imputira“ izbor prava.⁷ Kao što je naglašeno u recitalu (t. 7.) Uredbe Rim I, njezin sadržajni opseg trebao bi biti u skladu s Uredbom Bruxelles I (bis). Cilj je stvoriti jedinstven i uniformiran normativni sklop međunarodnog privatnog prava u području građanskih i trgovačkih obaveza. Na osi Bruxelles – Rim I stvara se set pravila za zaštitu onih osoba za koje se smatra da imaju nejednaku pregovaračku moć.⁸ Važna je njihova međusobna interakcija kako bi se osiguralo usklađeno tumačenje i promicanje vrijednosti na kojima počivaju. Privatno pravo Europske unije preuzelo je pionirsku ulogu u provođenju potrošačke zaštite, koja je u rukama suda postala učinkovit alat za europeizaciju prava.⁹ Štoviše, intervencija suda postala je toliko značajna da je poprimila ne samo protekcionistički, već i paternalistički pristup.¹⁰ Time bi zadiranje u opseg stranačke autonomije bio toliko značajan da bi implicite dovelo do zaključka kako se potrošač ne štiti od trgovca, već od sebe samog.¹¹ Zapravo bi ga lišilo mogućnosti izbora u pogledu

⁶ Würdinger, Markus. „Das Prinzip Der Einheit Der Schuldrechtsverordnungen Im Europäischen Internationalen Privat- Und Verfahrensrecht: Eine Methodologische Untersuchung Über Die Praktische Konkordanz Zwischen Brüssel I-VO, Rom I-VO Und Rom II-VO.“ *Rebels Zeitschrift Für Ausländisches Und Internationales Privatrecht* vol. 75, no. 1, 2011, <http://www.jstor.org/stable/41151472>. Accessed 17 Sep. 2022. – str. 104.

⁷ Crawford, Elizabeth B., and Janeen M. Carruthers. „CONNECTION AND COHERENCE BETWEEN AND AMONG EUROPEAN INSTRUMENTS IN THE PRIVATE INTERNATIONAL LAW OF OBLIGATIONS.“ *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 63, Accessed 17 Sep. 2022., str. 17.

⁸ Ibid.

⁹ Hondius, E. The Innovative Nature of Consumer Law. *J Consum Policy* **35** (2012), str. 167, 168.; Tang, Zheng, Consumer Contracts and the Internet in EU Private International Law (May 17, 2014). Savin, A; Trzaskowski, J, ed. Research Handbook on EU Internet Law. Cheltenham: Edward Elgar, 2014, str. 4.

¹⁰ Baretić, op. cit. (bilj. 4.), str. 80 i 98-101.

¹¹ Ibid.

mjerodavnog prava.¹² Trebalo bi paziti i da pretjeranim reguliranjem ne nastane nusprodukt značajne ravnoteže, no ovog puta na drugoj strani – onoj trgovca.¹³

¹² Infra, poglavlje 5.3.

¹³ V. Maganić, Aleksandra; Znatna neravnoteža u pravima i obvezama stranaka u potrošačkim ugovorima // Informator : instruktivno-informativni list za ekonomska i pravna pitanja, 6663 (2021.) (članak, stručni), str. 10, 15.

3. Osnovni pojmovi

3.1. Pojam potrošača

Pod pojmom potrošača podrazumijeva se svaka fizička osoba koja djeluje izvan trgovačke, poslovne ili profesionalne djelatnosti. Drugom riječju, potrošač je fizička osoba koja nastupa u odnosima s drugom ugovornom stranom radi privatnih, osobnih potreba. To je definicija koju usvajaju i uredbe Rim I i Bruxelles I bis. Prema članku 6. stavku 1. Uredbe Rim I „potrošač“ je fizička osoba koja sklapa ugovor u svrhu koja je izvan njegove struke ili profesije, s drugom osobom (poduzetnikom) koja djeluje u svojoj struci ili profesiji. U Bruxelleskom režimu, pojam „potrošača“ uveden je 1978. godine izmjenom Bruxelleske Konvencije (Konvencije o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, potpisanoj 27. rujna 1968., 72/454/EEZ) kao posljedica proširenja njenog supstancionalnog područja primjene.¹⁴ U Izvješću Giuliano i Lagarde navodi se da definicija potrošačkih ugovora u Konvenciji Rim I odgovara onoj sadržanoj u članku 13. Bruxelleske konvencije.¹⁵ Odmah je razvidno kako se dvije uredbe međunarodnog prava međusobno dopunjuju u području zaštite potrošača, stvarajući time ujednačen pravni okvir. Za procjenu statusa potrošača relevantna su dva kriterija, apstraktne i objektivne naravi, čije ispunjenje mora biti kumulativno.¹⁶ Mora se raditi o fizičkoj osobi (objektivni kriterij) koja sklapa ugovor u određene, privatne svrhe (funkcionalni kriterij). Osobne ili privatne potrebe u europskoj sudskoj praksi se tumače veoma široko. Tako će se potrošačem smatrati kupac pokretnine ili nekretnine za osobne potrebe, primatelj usluge za osobne potrebe, osoba koja ugovara korištenje internetskom stranicom za oglašavanje radi prodaje svojih osobnih stvari, primatelj kredita, jamac, hipotekarni dužnik, sudužnik, fizička osoba koja je sklopila ugovor s odvjetnikom, ugovor o telekomunikacijskim uslugama, putnik u zračnom prijevozu i slično.¹⁷ Osobne karakteristike fizičke osobe, npr. stupanj znanja, kvalifikacija, obrazovanost i slično, nisu bitne. Zaključno, iz polja primjene zaštitnih odredbi isključene su pravne osobe. Procjena prvog kriterija ne predstavlja značajan problem, dok, naspram njega, u primjeni drugog kriterija nailazimo na značajne poteškoće.¹⁸

¹⁴ Magnus Ulrich; Mankowski, Perer – Brussels I Regulation (European Commentaries on Private International Law) (2007), str. 304. t. 11.

¹⁵ Giuliano and Lagarde Report, OJ C282, 31.10.80, t. 24.

¹⁶ JOSIPOVIĆ Tatjana; KANCELJAK Ivana; *Zaštita potrošača od nepoštenih ugovornih odredbi. Načela i standardi zaštite u odlukama Suda Europske unije*, Zagreb, 2018., str. 150, t. 163.

¹⁷ Ibid., str. 149, t. 162; v. fusnotu 559.

¹⁸ Infra, poglavlje 4.2.

3.2. Potrošački ugovori

Najopćenitije određenje pojma potrošačkih ugovora može se naći isključivo u europskim uredbama iz područja međunarodnog privatnog prava.¹⁹ To pokazuje elementarni značaj njihove zaštitne funkcije prema potrošaču. Potrošačkim se smatra „ugovor koji sklopi fizička osoba u svrhe koje se ne mogu smatrati njezinom profesionalnom ili poslovnom djelatnošću (potrošač) s drugom osobom koja djeluje u obavljanju svoje profesionalne ili poslovne djelatnosti (poduzetnik)“.²⁰ Ove definicije primjenjive su i za definiranje potrošačkih ugovora za potrebe direktiva Europske unije s područja zaštite potrošača (primjerice, za potrebe Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. godine o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima). Autonomnim europskim tumačenjem tog pojma osigurava se jedinstvena primjena prava Unije. Radi se o ugovorima koji se obično nazivaju pomodnom kraticom „B2C“ (engl. *business – to – consumer*) – ugovorima između trgovca i potrošača. Zaštita se pruža potrošačkom ugovoru neovisno je li riječ o unaprijed formuliranom standardnom ugovoru, općim uvjetima poslovanja ili individualnom potrošačkom ugovoru. Isto tako, nije bitno ni je li ugovor sklopljen uz sudjelovanje javne vlasti (npr. suda, javnog bilježnika) te u obliku privatne ili javne isprave.²¹ Zapravo, esencijalna su dva (već spomenuta) kriterija; tko je sklopio ugovor i u koje svrhe. Slijedom navedenog, iz područja primjene isključeni su u prvom redu svi ugovori koji ne ispunjavaju bilo koju od te dvije karakteristike – nisu sklopljeni između potrošača i trgovca i/ili nemaju za svrhu ostvarivanje osobne ili privatne djelatnosti potrošača, odnosno poslovne ili profesionalne djelatnosti trgovca.²² Dakle, iz polja primjene isključeni su „B2B ugovori“ (engl. *business – to – business*) ili ugovori između trgovaca te „C2C ugovori“ (engl. *consumer – to – consumer*) odnosno ugovori između fizičkih osoba. Naravno, ove riječi moramo uzeti cum grano salis – jer nisu ni uredbe bez iznimaka i propisuju dodatne pretpostavke za ostvarenje zaštitne funkcije, kako u pogledu izbora mjerodavnog prava, tako i u pogledu protektivne nadležnosti.

3.2.1. Zašto je potrošač slabija ugovorna strana?

Slabija pregovaračka pozicija potrošača proizlazi iz dva krucijalna razloga. Prvo, potrošačkom odnosu je inherentna društveno-ekonomska podčinjenost. Trgovac je u tom odnosu

¹⁹ Josipović, Kanceljak, op. cit. (bilj. 16) – str. 162. paragraf 178.

²⁰ Općenita definicija iz Uredbi Rim I (čl. 6. st. 1.). Slično navodi i Uredba Bruxelles I bis (čl.17. st.1.).

²¹ Ibid., str. 163, paragraf 179. (analogni zaključak).

²² Ibid., str. 165, paragraf 180.

neusporedivo jača strana – dobro je organiziran, svakodnevno sklapa ugovore prema sofisticiranim općim uvjetima poslovanja. U slučaju spora ima dovoljno platežne moći da angažira pravne stručnjake. Potrošač s druge strane nema opciju pregovarati – može jedino prihvatiti ponudu pod datim uvjetima. Nije svjestan rizika ni opsega svojih prava, budući da najčešće ni ne čita opće uvjete poslovanja. Platežnom moći ne može parirati bankama ili velikim poduzećima. U slučaju spora nema dovoljno sredstava da angažira pravne stručnjake. Drugo, slabija informiranost odnosno informacijska asimetrija (engl. information asymmetry) po nekim je autorima od presudnog značaja.²³ To je stanje koji postoji kada jedna ugovorna strana ima veću razinu znanja u odnosu na drugu o vlastitim karakteristikama ili postupcima. Profesionalci bolje poznaju zakon koji žele primijeniti te s obzirom na to da svakodnevno sudjeluju u transakcijama, imaju troškovno opravdan poticaj za informiranje o primjenjivom zakonu. Potrošači su, s druge strane, inertni i pasivni. U načelu ne poznaju zakon koji profesionalac želi primijeniti, kvaliteta prava im je nedoumica o kojoj saznaju tek kada se pojave prvi problemi. Postoji realan rizik da primjenjivo pravo bude osobito korisno za profesionalce, a nimalo za potrošače. Takav silazni razvoj vodi „utrci prema dnu“, odnosno izboru prava s najnižom razinom zaštite i posljedično stvara „tržište limuna“ (engl. *market of lemons*) odnosno tržište na koje se plasiraju samo nekvalitetni proizvodi.²⁴ U konačnici, trgovci mogu i moraju informirati potrošače, no ta obveza nije učinkovito rješenje. Previše informacija zapravo može djelovati kontraefektno i od „informiranog“ stvoriti „zbunjenog“ potrošača, što je fenomen poznat kao preopterećenost informacijama (engl. information overload).²⁵ Zato odredbe moraju biti jasne i razumljive, za što je u pravu europske unije kreiran koncept prosječnog potrošača koji je razumno pažljiv, tzv. koncept informiranog potrošača.²⁶

²³ Ruhl, Giesela (2011) "Consumer Protection in Choice of Law," Cornell International Law Journal: Vol. 44: No. 3, Article 4., str. 573, 574.; Kunda, Ivana; Zaštita osobnih podataka na internetu – kako iluziju pretvoriti u stvarnost? // Pravna zaštita pojedinca na jedinstvenom digitalnom tržištu Europske unije / Barbić, Jakša (ur.). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2021., str. 20.

²⁴ Ruhl, op. cit. (bilj. 23.), str. 575.

²⁵ Ibid., str. 580.

²⁶ Pošćić, Ana; Europsko pravo tržišnog natjecanja i interesi potrošača. Zagreb: Narodne novine, 2014 (monografija), str. 22; Mišćenić, Emilia; Učinkovitost i transparentnost online informiranja potrošača // Pravna zaštita pojedinca na jedinstvenom digitalnom tržištu Europske unije / Barbić, Jakša (ur.). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2021., str. 43.

4. Praksa Suda Europske unije

Praksa Suda Europske unije u Luxembourggu igra gotovo najznačajniju ulogu u definiranju samog pojma potrošača, u prvom redu svojim tumačenjem. Normativni učinak presuda nije malen, a djeluje kao bitna pravna poveznica koja povezuje postupovno pravo s kolizijskim pravilima.²⁷ S obzirom na odstupajuću prirodu zaštitnih pravila, pojam „potrošača“ treba tumačiti usko, uzimajući u obzir položaj te osobe u određenom ugovoru, u vezi s njegovom prirodom i svrhom, a ne subjektivan položaj te iste osobe.²⁸ Potrošač nije općenito, apstraktno definiran, već uvijek u odnosu na „ugovor“. Kako je to sročio nezavisni odvjetnik Jacobs; *„Doista je ugovor taj koji treba klasificirati, a ne kupca. Ne postoji osobni status potrošača ili nepotrošača; ono što se računa je svojstvo u kojem je kupac djelovao prilikom sklapanja određenog ugovora.“*²⁹ Znači mora se ispitati konkretni ugovorni odnos o kojem je riječ. Ista osoba bi u principu mogla, čak i istoga dana, djelovati i kao poslovni subjekt i potrošač. Primjerice, odvjetnik specijaliziran za potrošačko pravo može biti potrošač, unatoč svojem znanju, svaki put kada sklopi ugovor u privatne svrhe.³⁰ Često se pojam „potrošač“ stavlja u opoziciju pojmu „gospodarskog subjekta“ kojem je urođena „priređivačka“ komponenta.³¹ Redovitost djelatnosti može biti element koji valja uzeti u obzir pri kvalifikaciji tih pojmova.³² Također, pojam je objektivne prirode i ne ovisi o stvarnom znanju i informiranosti dotične osobe.³³ Treba ga tumačiti na autonoman način, polazeći ponajprije od sustava i ciljeva Uredbe Rim I, radi osiguranja njezine jedinstvene primjene u svim državama članicama.³⁴ Sud će u svakom konkretnom slučaju trebati provesti analizu različitih činjeničnih okolnosti, a presudan će biti kriterij svrhe u koji je sklopljen ugovor – je li sklopljen radi zadovoljenja osobnih,

²⁷ Alfonso-Luis Calvo Caravaca: Consumer contracts in the European Court of Justice case law. Latest trends (Los contratos de consumo en la jurisprudencia del TJUE. Últimas tendencias); Cuadernos de Derecho Transnacional (Marzo 2020), Vol. 12, Nº 1 - DOI: <https://doi.org/10.20318/cdt.2020.5181>, str. 89.

²⁸ Sud je to posebno naglasio u presudi od 3. srpnja 1997., Benincasa, C-269/95, EU:C:1997:337, t. 16 – t. 19.; V. presudu od 3. listopada 2019., Petruchová, C-208/18, EU:C:2019:825, t. 56; Presudu od 10. prosinca 2020. A. B., B. B. protiv Personal Exchange International Limited, C-774/19, ECLI:EU:C:2020:1015, t. 41

²⁹ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Jacobsa od 16. rujna 2004. u predmetu C-464/01 Johann Gruber protiv BayWa AG, ECLI:EU:C:2004:529, t. 34., slobodni prijevod.

³⁰ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka od 14. studenoga 2017. o predmetu C-498/16 Maimilian Schrems protiv Facebook Ireland Limited, ECLI:EU:C:2017:863, t. 39.

³¹ V. presudu od 3. srpnja 1997., Benincasa, C-269/95, EU:C:1997:337, t. 16., i od 20. siječnja 2005., Gruber, C-464/01, EU:C:2005:32, t. 36.

³² V. presudu od 4. listopada 2018., Kamenova, C-105/17, EU:C:2018:808, t. 37. i 38.

³³ V. presudu od 25. siječnja 2018., Schrems, C-498/16, EU:C:2018:37, t. 39.; presudu od 3. rujna 2015., Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, t. 21.; od 10. prosinca 2020. A. B., B. B. protiv Personal Exchange International Limited, C-774/19, ECLI:EU:C:2020:1015, t. 39.

³⁴ V. presudu od 6. rujna 2012., Mühlleitner, C-190/11, EU:C:2012:542, t. 28.

privatnih, obiteljskih svrha ili ne. Naravno, zaštita nije opravdana u slučaju ugovora čiji cilj je profesionalna djelatnost.³⁵

4.1. Restriktivno tumačenje pojma potrošača – presuda Benincasa C-269/95

Presuda u predmetu *Benincasa protiv Dentalkita C-269/95*³⁶ jedna je prvih u kojima se sud bavio definiranjem pojma „potrošač“. Gospodin Benincasa, talijanski državljanin i „neprofesionalac“, sklopio je ugovor o franšizi s tvrtkom Dentalkit, sa sjedištem u Firenci, s ciljem otvaranja i vođenja trgovine specijalizirane za prodaju dentalnih proizvoda u Münchenu. Benincasa je tvrdio da bi trebao biti zaštićen kao potrošač budući da u vrijeme sklapanja ugovora još nije obavljao namjeravani posao. Međutim, Sud je odgovorio kako samo ugovori sklopljeni u svrhu „osobne potrošnje“, odnosno zadovoljenja vlastitih potreba pojedinaca potpadaju pod okrilje potrošačke zaštite.³⁷ Misli se na tzv. „privatnog krajnjeg potrošača“ (engl. *private final consumer*), neangažiranog u trgovini ili profesionalnim aktivnostima.³⁸ Kako bi se utvrdilo ima li neka osoba svojstvo potrošača, važan je položaj osobe u pojedinom ugovoru, s obzirom na prirodu i cilj ugovora. Ovo rezoniranje suda postavilo je temelje tzv. restriktivnom tumačenju pojma „potrošača“ – protektivne odredbe primjenjuju se isključivo na ugovore sklopljene izvan i neovisno o bilo kakvoj obrtničkoj ili profesionalnoj djelatnosti ili namjeni, bilo sadašnjoj ili budućoj. Slijedom navedenog, Sud je odlučio da se tužitelj koji je sklopio ugovor s ciljem bavljenja obrtom ili profesijom, ne u sadašnje vrijeme, ali u budućnosti, ne može se smatrati potrošačem.³⁹

4.2. Problematika ugovora s dvojnou ili mješovitom prirodom

Ponekada je teško razlučiti u koju je svrhu sklopljen ugovor, pogotovo ako pojedinac nastupa kao samostalno zaposlena osoba, odnosno osoba koja obavlja registriranu djelatnost, a sklapa ugovor koji može i ne mora ulaziti u okvir profesionalne djelatnosti. Dodatno, jedna te ista osoba može se smatrati potrošačem u okviru određenih transakcija, a gospodarskim subjektom

³⁵ V. presudu od 25. siječnja 2018., Schrems, C-498/16, EU:C:2018:37, t. 30.; presudu od 3. srpnja 1997., Benincasa, C-269/95, EU:C:1997:337, t. 16.; presudu 20. siječnja 2005., Gruber, C-464/01, EU:C:2005:32, t. 37.

³⁶ Presuda od 3. srpnja 1997. Francesco Benincasa v Dentalkit Srl, C-269/95, ECLI:EU:C:1997:337.

³⁷ Ibid., paragraf 17.

³⁸ Ibid., paragraf 15.

³⁹ Ibid., paragraf 19.

u okviru drugih.⁴⁰ Potrošačko pravo od nas traži da separiramo poslovnu od privatne djelatnosti prilikom obavljanja radnje. Navedeno se čini prilično teško, primjerice ako profesor pravnog fakulteta kupi knjigu pravne literature teško je procijeniti kupuje li knjigu radi profesionalnih ili osobnih pobuda. Poseban problem predstavljaju tzv. ugovori s dvojnou ili mješovitom svrhom, odnosno ugovori koji su djelomično sklopljeni u okviru, a djelomično izvan okvira poslovne ili trgovačke djelatnosti. Gotovo je nemoguće razgraničiti pravni položaj ugovaratelja – fizičke osobe tretirajući ga samo dijelom kao potrošača, a dijelom kao trgovca. Osim tih, izazov predstavljaju i tzv. akcesorni ugovori te tzv. pripremni ili „start up“ ugovori.⁴¹ U tim slučajevima dvojimo je li opravdano primjeniti protektivna potrošačka pravila. Osnovno pitanje koje se nameće u pogledu ugovora s dvojnou prirodom je treba li se takav „mješoviti“ ugovor smatrati potrošačkim. Sud se bavio tim pitanjem u sljedeća dva slučaja.

4.2.1. Presuda Gruber C-464/01

U predmetu *Gruber C-464/01*⁴² Sud je razmatrao to pitanje u kontekstu primjene Bruxelleske konvencije iz 1986. godine.⁴³ Zahtjev za prethodnim tumačenjem upućen je Sudu u okviru spora između gospodina Grubera, farmera s prebivalištem u Austriji, i njemačkog društva Bay Wa AG (dalje Bay Wa) sa sjedištem u Njemačkoj. Gospodin Gruber namjeravao je renovirati krov na svom Vierkanthofu, za što su mu bile potrebne veće količine crjepova. Riječ je o građevini pravokutnog tlocrta koja ne služi samo kao stambena zgrada, već se ujedno koristi i u poljoprivredne svrhe te sadrži štale, mehanizaciju i sve potrebno za stočarske i ratarske aktivnosti. U rezidencijalne stambene svrhe obitelji Gruber korišteno je oko 60% prostora, dok je ostalo korišteno za uzgoj svinja. Društvo Bay Wa je putem svog poduzeća koje je poslovalo nedaleko od austrijske granice izdavalo reklamne prospekte koji su se dijelili u Austriji. Jedan takav letak je uz regionalni časopis koji se raznosio po kućama došao u ruke i gospodinu Gruberu. Namjeravajući pokriti krov svoje kuće novim crijepom, kontaktirao je telefonskim putem djelatnika navedenog poduzeća, nakon čega se i osobno uputio pregledati crijep. Djelatniku je rekao kako ima poljoprivredno imanje, ali nije se izričito izjasnio o načinu na koji ga koristi – je li to pretežno u poslovne ili privatne svrhe. Idući dan je telefonski prihvatio ponudu, nakon čega se pri isporuci ispostavilo da su crjepovi nezadovoljavajuće kvalitete. Stoga

⁴⁰ Vidjeti u tom smislu presudu od 25. siječnja 2018., *Schrems*, C-498/16, EU:C:2018:37, t. 27. i 29.; 3. srpnja 1997., *Benincasa*, C-269/95, EU:C:1997:337, t. 16., i od 20. siječnja 2005., *Gruber*, C-464/01, EU:C:2005:32, t. 36.

⁴¹ Josipović, Kanceljak; op. cit. (bilj. 16.), str 152 – 156.

⁴² Presuda od 20. siječnja 2005. *Johann Gruber protiv Bay Wa AG C-464/01*, ECLI:EU:C:2005:32.

⁴³ Konvencija o nadležnosti i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1968. godine.

je podnio tužbu za naknadu štete, odnosno povrat cijene u Austriji. Razvojem situacije, Oberster Gerichtshof u Austriji uputio je pitanja na prethodno tumačenje, smatrajući da je za slučaj odlučujuće tumačenje Bruxelleske konvencije. Ključnim se zapravo čini pitanje treba li odredbe Konvencije tumačiti tako da se ugovor koji se odnosi djelomično na profesionalno-poslovne te djelomično na privatne aktivnosti smatra potrošačkim?⁴⁴ Oberstergerichtshof je također želio znati i koje okolnosti treba uzeti u obzir kod ocjenjivanja ugovora te koliko je bitno da je drugi ugovorni partner znao za svrhu ugovora.⁴⁵ Sud je u tumačenju odredbi Bruxelleske konvencije bio strog i jasan – posebne odredbe o protektivnoj nadležnosti za potrošačke sporove kao iznimka i derogacija od općih pravila o nadležnosti moraju se tumačiti usko i autonomno. Prema općem načelu iz članka 2. stavka 1., nadležni su sudovi države članice u kojoj tuženik ima prebivalište. Pravila iz članka 13 – 15. Konvencije koja od toga odstupaju su iznimka, te se ne mogu tumačiti šire od konačnog popisa slučajeva predviđenih Konvencijom.⁴⁶ Sud se vodio stalnom sudskom praksom, ponavljajući nužnost autonomnog tumačenja, u prvom redu u skladu s ciljevima Konvencije. Sud je ponavljao nužnost autonomnog tumačenja, u prvom redu u skladu s ciljevima Konvencije.⁴⁷ Funkcija ovakve posebne nadležnosti, što je ponovljeno u više navrata, je osigurati primjerenu zaštitu za potrošača koji je ekonomski slabiji i pravno neiskusniji od svog ugovornog partnera.⁴⁸ Slijedom toga, u načelu se isključuje mogućnost da se primjenjuje na ugovore koje je fizička osoba sklopila dijelom za privatne, a dijelom za poslovne svrhe.⁴⁹ Međutim Sud je iznimno otvorio vrata toj mogućnosti u slučajevima dominira privatna svrha, odnosno kada je profesionalna svrha tako limitirana da se u odnosu na ukupni sadržaj ugovora može smatrati marginalnom i neznatnom. U literaturi se koristi termin „podređenog položaja“ ili „podređene uloge“ poslovno-profesionalne svrhe.⁵⁰ Zanimljivo je da je Sud posebno upozorio i na potrebu zaštite trgovca kao druge ugovorne strane kada postupa u dobroj vjeri – potrebno je utvrditi je li trgovac s obzirom na okolnosti imao razloga posumnjati da se ugovor sklapa u privatne svrhe. Relevantno je i kako se potrošač ponašao prilikom sklapanja ugovora te je li prema budućem

⁴⁴ U smislu čl. 13. st. 1. Bruxelleske konvencije.

⁴⁵ Presuda Gruber, paragraf 29.

⁴⁶ V. presude Bertrand, t. 17., Shearson Lehmann Hutton, t. 14-16., Benincasa, t. 13 i Mietz, t. 27); Ibid., paragraf 32, 33, 36, 43.

⁴⁷ Ibid., paragraf 31.

⁴⁸ Ibid., paragraf 34.

⁴⁹ Ibid., paragraf 36, 37, 39.

⁵⁰ V. Jessel-Holst, C., Sikirić, H., Bouček, V. & Babić, D. (2014) *Međunarodno privatno pravo - zbirka presuda Suda Europske unije*. Zagreb, Narodne novine, str. 283, t. 39.

ugovornom partneru stvorio dojam da ugovor sklapa u poslovne svrhe.⁵¹ U slučaju da druga ugovorna strana, postupajući u dobroj vjeri, ima legitimna očekivanja da sukontrahent postupa u poslovne svrhe, potrošač se ne bi mogao pozvati na pravila o privilegiranoj nadležnosti, pa čak i u slučaju da je poslovna svrha ugovora došla do izražaja samo u neznatnom dijelu. Tada bi se da se odrekao privilegirane zaštite koju mu pružaju posebna pravila o međunarodnoj nadležnosti koja se ne bi mogli primijeniti zbog svog iznimnog položaja unutar sustava stvorenog Bruxelleskom konvencijom.⁵² S druge strane, ako je u ugovoru s dvojnomo svrhom profesionalna namjena podčinjenja, on bi se trebao smatrati potrošačkim.⁵³ Slično je naglasio i nezavisni odvjetnik Jacobs; osoba koja sklapa ugovor u poslovne svrhe, mora se smatrati ravnopravnom u odnosu na svog ugovornog partnera. U tom slučaju nije opravdana posebna zaštita koju pružaju bruxelleska pravila.⁵⁴ Potrošaču se ne može uskratiti zaštita, osim ako se ponašao tako da je doveo do zaključka da je djelovao u svojem trgovačkom ili profesionalnom svojstvu i stoga se može smatrati da je sklapao ugovore tijekom poslovanja.⁵⁵ Nezavisni odvjetnik ističe kako se ugovor mora klasificirati kao cjelina i ne može se segmentirati. Kaže kako ovom kontekstu zapravo ne postoji nešto poput „mješovitog ugovora“, već postoje samo potrošački i drugi ugovori.⁵⁶ To je konstatirao budući da je jedan od bitnih ciljeva Bruxelleske konvencije je da se izbjegne bilo umnožavanje sudova koji imaju nadležnost nad istom stvari, posebno nad jednim te istim ugovorom. Stoga, u dokaznom postupku treba ispitati je li poslovna namjena bila očita. Tu se prije svega nacionalni sud, čija je to zadaća, mora voditi dokazima koji se de facto nalaze u spisu, kako bi se što više olakšao postupak izvođenja i ocjenjivanja dokaza. On na temelju predloženih dokaza mora odlučiti trebaju li se ugovorom „u ne sasvim beznačajnoj mjeri“ (engl. „*in a non-negligible extent*“) ispuniti poslovna svrha, a s obzirom na njegov sadržaj, vrstu, namjenu, ali i objektivne okolnosti prilikom sklapanja. Prema pravilima o teretu dokazivanja, na osobi koja se želi osloniti na zaštitne odredbe Bruxelleske konvencije je da dokaže da je u ugovoru s dvostrukom svrhom poslovna uporaba zanemariva, a protivnik ima pravo priložiti dokaze za suprotno.⁵⁷ Po svemu sudeći, čini se vjerojatnim da se ugovor u

⁵¹ Primjerice, slučaj kada privatna osoba bez navođenja daljnjih podataka naručuje predmete koji stvarno mogu služiti za obavljanje njezine profesije, korištenje memoranduma, traženje isporuke robe na poslovnu adresu ili spominjanje mogućnosti odbitka poreza na dodatnu vrijednost. – *ibid.*, str. 287, t. 52.

⁵² *Ibid.*, paragraf 49, 53.

⁵³ *Ibid.*, paragraf 50.

⁵⁴ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Jacobsa od 16. rujna 2004. u predmetu C-464/01 Johann Gruber protiv BayWa AG, ECLI:EU:C:2004:529, t. 40 i 41.

⁵⁵ *Ibid.*, t. 49.

⁵⁶ *Ibid.*, t. 35.

⁵⁷ *Ibid.* paragraf 46, 47.

predmetu Gruber ne bi mogao klasificirati potrošačkim, no to je opet ostavljeno nacionalnom sudu da utvrdi.

4.2.2. Presuda Milivojević C-630/1

Doktrina koju je Sud iskovao u presudi Gruber problematizirana je i kod nas. Naime, nije neuobičajena pojava da se privatni apartmani u Republici Hrvatskoj koji se koriste u stambene svrhe kasnije iznajmljuju radi zarade, pogotovo u jeku turističke sezone. U *predmetu Milivojević C-630/1*⁵⁸ zahtjev je upućen u okviru spora između Anice Milivojević s prebivalištem u Hrvatskoj, i društva austrijskog prava Raiffeisenbank St. Stefan-Jagerberg-Wolfsberg eGen, u vezi s tužbom koju je podnijela gospođa Milivojević radi utvrđenja ništetnosti sklopljenog ugovora o kreditu. Ugovor je sklopila kako bi obnovila svoju kuću, ali dijelom radi uređenja apartmana za iznajmljivanje. Gospođa Milivojević navela je da je dio zajma namjeravala je upotrijebiti u privatne svrhe, poglavito otplatu kredita. Slijedom okolnosti, Općinski sud u Rijeci prekinuo je postupak i uputio pitanje treba li Uredbu Bruxelles I bis tumačiti tako da se dužnik koji je sklopio ugovor o kreditu radi izvođenja radova obnove nekretnine u kojoj živi, u cilju da u njoj, između ostalog, pruža usluge turističkog smještaja može smatrati potrošačem.⁵⁹ Sud je napomenuo da se posebna pravila o nadležnosti primjenjuju samo ako svrha predmeta ugovora nije profesionalna uporaba predmetne robe ili usluge.⁶⁰ Konkretnije, Sud je u pogledu osobe koja sklapa ugovor s dvostrukom svrhom smatrao da su protektivne odredbe primjenjive samo ako je veza između ugovora i profesionalne djelatnosti marginalna i ima tek zanemarivu ulogu u kontekstu cjelokupne transakcije. S obzirom na razmatranja, Sud je bio dosljedan rezoniranju u predmetu Gruber te odredio da se takva osoba ne može smatrati potrošačem. Istodobno je ipak otvorio prostor toj mogućnosti ako bi veza između ugovora i profesionalne djelatnosti bila tako slaba, da je njezin cilj u biti ostvarenje privatne svrhe.

4.3. Moderne tendencije u tumačenju pojma potrošača

Koncept i pojam potrošača je u teoriji restriktivan pojam. Međutim, daljnje presude Europskog suda pravde pokazuju nedvojbenu tendenciju proširenja tog pojma. Presuda *Facebook C-*

⁵⁸ Presuda od 14. veljače 2019. Anica Milivojević protiv Raiffeisenbank St. Stefan-Jagerberg-Wolfsberg eGen, C-630/1, ECLI:EU:C:2019:123.

⁵⁹ U smislu čl. 17. st. 1. Uredbe Bruxelles I bis.

⁶⁰ Presuda Milivojević, paragraf 90.

498/16⁶¹ je najbolji dokaz kako Sud Europske unije uspješno odgovara na izazove poslovnih transakcija u online okruženju i spreman je potrošaču kao slabijoj ugovornoj strani pružiti zaštitu u skladu s modernim tendencijama. U presudi *Personal Exchange International Limited C-774/19* izneseno je važno rezoniranje Suda po kojem znanje pojedinca ne lišava svojstva potrošača.⁶² To je, primjerice, od osobitog značaja za potrošače koji su ugovarali kredite s bankama, jer se banke redovito brane tvrdnjama da fizičke osobe nisu potrošači zbog svojih osobnih svojstava, znanja i vještina. Odnosno, osobe odbijaju profilirati kao potrošača zbog toga što su brokeri, pravnici, suci, profesori ekonomije i slično.

4.3.1. Presuda Facebook C-498/16

Zahtjev za prethodnu odluku odnosio se na tumačenje članaka 15. i 16. Uredbe Bruxelles I. Upućen je u okviru spora između fizičke osobe Maximiliana Schremsa s prebivalištem u Austriji, i društva Facebook Ireland Limited (dalje: Facebook) s poslovnim sjedištem u Irskoj.⁶³ Inicijalno, Schrems je koristio facebook račun u privatne svrhe, no s obzirom na odvjetničku karijeru, ubrzo se pretvorio u „profesionalnog parničara“ za realizaciju potrošačkih prava u području zaštite osobnih podataka. Otvorio je facebook stranicu kako bi korisnike interneta obavještavao o svojem aktivističkom radu i odvjetničkom angažmanu, naročito o tužbi protiv Facebook-a (podnesene radi povrede zaštite podataka) kao i svojim predavanjima, sudjelovanjima u raspravama i medijskim nastupima. Stranicu je koristio kao platformu putem koje je prikupljao sredstva i istomišljenike, koji su mu ustupili svoje zahtjeve u parnici protiv Facebooka. M. Schrems je, oslanjajući se na odredbe o protektivnoj nadležnosti, podigao tužbu pred sudom u Beču, protiv čije nadležnosti je društvo Facebook istaknuo prigovor. Razvojem događaja, Zemaljski građanski sud u Beču postavio je Sudu dva pitanja. Prvo, treba li tumačiti članak 15. Uredbe Bruxelles I tako da korisnik privatnog Facebook računa ne gubi svojstvo potrošača, iako objavljuje knjige, vodi internetske stranice, drži predavanja i prikuplja donacije te mu brojni potrošači ustupaju svoje zahtjeve? Sud se u predmetu pozvao na mišljenje izneseno u predmetu Gruber, za njega toliko neprikosnoveno, da njegove postulate naziva „načelima“.⁶⁴

⁶¹ Presuda od 25. siječnja 2018. god. Maximilian Schrems protiv Facebook Ireland Limited, C-498/16, ECLI:EU:C:2018:37.

⁶² Ibid., paragraf 40.

⁶³ Radilo se o zahtjevu za utvrđenje, propuštanje, pružanje informacija i objavi financijskih izvješća, kao i plaćanju iznosa od 4000 €, u vezi s privatnim Facebook računima M. Schremsa i sedam drugih osoba koje su mu ustupile svoje zahtjeve u odnosu na te račune.

⁶⁴ Presuda Facebook, paragraf 36.

Ako postoji, profesionalna ili poslovna svrha u ugovoru mora biti potpuno „neznatna, marginalna ili zanemariva u kontekstu operacije“ kako bi se ugovor mogao okarakterizirati „potrošačkim“. No sud je u ovom predmetu, s obzirom na specifičnost društvenih mreža, kao i njihovu promjenjivost u vremenu, presudio je u korist Schremsa kao potrošača. Pojam potrošača je u biti „dinamičan“ pojam, promjenjiv u toku vremena. Sud je pri procjeni tog pojma koristio pak „statičan pristup“, smatrajući relevantnim trenutak sklapanja ugovora te kontekst i narav društvenih mreža, kao što je Facebook.⁶⁵ Drugim riječima, Sud je ukazao kako ni "relevantna" ili čak "pretežna" profesionalna uporaba robe ili usluge ne sprječava kvalificiranje ugovora kao potrošačkog, jer je subjekt bio "potrošač" kada je ugovorio uslugu te nastavlja biti jedan, čak i ako samo marginalno ili na zanemarivoj razini.⁶⁶ Sud je smatrao da bi ovo tumačenje trebalo prevladati jer jedino omogućuje učinkovitu obranu prava koja potrošači uživaju u odnosu na svoje ugovorne partnere koji su trgovci ili profesionalci.⁶⁷ Za njega, ni eventualna ugovorna veza između Facebook računa i Facebook stranice ne može dovesti u pitanje ove izjave.⁶⁸ Na taj je način učinkovito zaobišao probleme nastale zbog sve šireg raspona upotrebe za koje se mogu koristiti računari društvenih medija i drugih internetskih platformi, koje je nezavisni odvjetnik Bobek tako živopisno opisao kao „pedeset nijansi (Facebook) plave“. Iako je primijenio fleksibilno tumačenje, istodobno je jasno postavio granice u pogledu drugog pitanja, koje se tiče ustupanja zahtjeva. Može li potrošač (pred sudom nadležnim prema njegovom prebivalištu) istodobno s vlastitim zahtjevima isticati i istovrsne zahtjeve drugih potrošača s prebivalištem u istoj ili drugoj državi članici te trećoj državi? Sud je presudio da je potrošač zaštićen samo kada je osobno tužitelj ili tuženik u postupku. Podnositelj zahtjeva koji sâm nije stranka predmetnog ugovora ne može se pozivati na sudsku nadležnost u potrošačkim stvarima.⁶⁹ Slično je istaknuo i nezavisni odvjetnik u svom Mišljenju.⁷⁰ Status potrošača dinamičan je u praksi i ne treba isključiti mogućnost naknadne promjene. Cilj ugovora je središnji element oko kojeg se treba ocjenjivati potrošački status.⁷¹

⁶⁵ V. Živković, Ivana. "Potrošač u svijetu društvenih mreža: Prikaz i komentar predmeta Maximilian Schrems protiv Facebook Ireland Limited pred Sudom Europske unije." *Pravnik*, vol. 52, br. 104, 2018, str. 45-64. <https://hrcak.srce.hr/213964>. Citirano 19.09.2022., str. 53-55.

⁶⁶ Alfonso-Luis Calvo Caravaca, op. cit. (bilj. 26), str. 95.

⁶⁷ Presuda Facebook, paragraf 40.

⁶⁸ Ibid., paragraf 36.

⁶⁹ Ibid., paragraf 49.

⁷⁰ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka od 14. studenoga 2017. o predmetu C-498/16 Maimilian Schrems protiv Facebook Ireland Limited, ECLI:EU:C:2017:863.

⁷¹ Ibid., t. 42.

Također, ustupanje ne može biti temelj za novu sudsku nadležnost svojstvenu potrošaču koji je cesionar.⁷²

4.3.2. Presuda *Personal Exchange International Limited*, C-774/19

U nešto recentnijoj presudi *Personal Exchange International Limited*, C-774/19 Luksemburški sud je analizirao položaj potrošača u pozadini primjene Uredbe Bruxelles I.⁷³ Postupao je po prethodnom zahtjevu za odlučivanje koji je upućen u okviru spora između dviju fizičkih osoba A. B. i B. B. s prebivalištem u Sloveniji, s jedne strane, te trgovačkog društva *Personal Exchange International Limiteda* (dalje: „društvo PEI“) sa sjedištem u Malti, s druge strane. Društvo PEI nudilo je internetske usluge igara na sreću, pri tome usmjeravajući svoju poslovnu djelatnost među ostalim prema Sloveniji. Osoba B. B., profesionalni igrač pokera, otvorila je korisnički račun na toj stranici, pri čemu je prihvatila opće uvjete koji su naravno utvrđeni jednostrano. Između ostalog, u uvjetima je bila ugovorena nadležnost sudova Republike Malte. B.B. je tijekom razdoblja nešto dužeg od godinu dana zaradio pozamašnu svotu (oko 227 000 eura) igrajući poker na web stranici. PEI mu je potom blokiralo korisnički račun, pridržavajući taj iznos za sebe. Opravdavalo se time što je B. B. povrijedila pravilnik o igri otvaranjem dodatnog korisničkog računa, za što se koristila imenom i podacima osobe A. B. Potom je B. B. podigao tužbu pred slovenskim sudovima za povratak navedene svote, pozivajući se pri tome na svoje svojstvo potrošača. Društvo je to svojstvo negiralo, ističući nadležnost malteških sudova. B.B. svoju djelatnost igrača nije registrirala kao profesionalnu djelatnost, nije ju nudila trećima uz naplatu i nije imala sponzora, ali s druge strane – uzdržavala se od dobiti proizašle iz igranja pokera, u prosjeku devet sati dnevno po radnom danu. U tim je okolnostima slovensko Vrhovno sodišče uputilo pitanje treba li Briselsku Uredbu tumačiti tako da se ugovor o igri internetskog pokera treba kvalificirati kao ugovor sklopljen u svrhe izvan profesionalne djelatnosti te podliježe li isti ugovor općim uvjetima priređivača, s obzirom na to da se pojedinac uzdržavao prihodima ostvarenim od dobitaka u igri pokera, iako nije bio službeno registriran za takvu djelatnost?⁷⁴ Elementi poput iznosa dobiti, eventualna znanja ili stručnost te redovitost dotične osobe kao igrača pokera ne dovode ju, po rezoniranju Suda, do gubitka svojstva potrošača. Iako lukrativna, zarada u ovom predmetu nije sama po sebi odlučujući element za kvalifikaciju potrošačem.⁷⁵ Uredba ne utvrđuje prag iznad kojeg bi se neki iznos

⁷² Ibid., t. 98.

⁷³ Presuda od 10. prosinca 2020. A. B., B. B. protiv *Personal Exchange International Limited*, C-774/19, ECLI:EU:C:2020:1015

⁷⁴ Ibid., paragraf 22

⁷⁵ Ibid., paragraf 34

smatrao znatnim. Proizvoljno određivanje dovelo bi u pitanje pravnu sigurnost. Pojedinaac ne bi mogao znati hoće li uživati zaštitu koju mu odredbe nude.⁷⁶ Također, djelatnost, iako je redovita, ne dovodi do prodaje robe ili pružanja usluga. To bi bilo protivno volji europskog zakonodavca, prema kojoj bi pravila o nadležnosti trebala biti što predvidljivija.⁷⁷ Slijedom navedenog, Sud je odlučio da *„da fizička osoba s prebivalištem u državi članici koja je, s jedne strane, s društvom sa sjedištem u drugoj državi članici sklopila ugovor o igri internetskog pokera, koji sadržava opće uvjete koje je utvrdilo potonje društvo, i s druge strane, nije službeno registrirala takvu djelatnost niti je takvu uslugu nudila trećima uz naplatu, ne gubi svojstvo „potrošača“, u smislu te odredbe, čak i kada osoba tu igru igra mnogo sati dnevno, posjeduje široko znanje i iz te igre ostvaruje znatnu dobit.“*⁷⁸

⁷⁶ Ibid., paragraf 35.

⁷⁷ Ibid., paragraf 48.

⁷⁸ Ibid., paragraf 50.

5. Mjerodavno pravo

5.1. Općenito o Uredbi Rim I

Temeljni izvor kolizijskih normi o ugovornim obvezama u Europskoj uniji je Uredba br. 593/2008. Europskog Parlamenta i Vijeća od 17.6.2008. o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze („Uredba Rim I“). Uredba je zamijenila svoju prethodnicu, Rimsku konvenciju o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze iz 1980. godine.⁷⁹ Primjenjuje se na ugovorne obveze u građanskim i trgovačkim stvarima koje su povezane s pravima više država, u situacijama kad postoji sukob zakona.⁸⁰ Pravo mjerodavno prema Uredbi primjenjuje se i kada se ne radi o pravu države članice Europske unije (prema načelu univerzalne primjene)⁸¹ pri čemu počiva na tri osnovna stupa: 1. stranke mogu izabrati pravo mjerodavno za ugovor (načelo stranačke autonomije); 2. u nedostatku izbora prava mjerodavno je pravo države koja je najuže povezana s ugovorom (načelo najuže veze); 3. zaštita određenih kategorija osoba zbog njihovog društveno-ekonomskog položaja, u pojedinim vrstama ugovora (načelo zaštite slabije ugovorne strane).⁸² Za potrebe rada značajno je prvo i treće načelo, stoga će se detaljnije analizirati u ulomcima koji slijede.

5.2. Zaštita potrošača u izboru mjerodavnog prava prema Uredbi Rim I

Zaštita potrošača pri izboru prava relativno je mlad koncept. Nije se pojavio prije druge polovice 20. stoljeća. No nakon što je pokret za zaštitu potrošača uzeo maha u 1960-ima i 1970-ima, akademici, sudovi i zakonodavci brzo su ga transferirali i u izbor prava.⁸³ Važnost potrošačkih ugovora ističe se već u recitalu Uredbe. U uvodnoj izjavi naglašeno je da ugovorne strane koje se smatraju „slabijima“ treba zaštititi povoljnijim pravilima o sukobu zakona od onih koja vrijede u općem režimu.⁸⁴ Posebno se spominje kategorija potrošačkih ugovora,

⁷⁹ Rimskom konvencijom iz 1980. prvi su put na području tadašnje Europske zajednice (EZ) unificirane kolizijske norme o ugovornim obvezama, budući se primjenjivala u svim njezinim državama članicama, iako je zapravo bila međunarodni ugovor, a ne pravni akt Europske unije. – Bouček, Vilim; Europsko međunarodno privatno pravo u eurointegracijskom procesu i harmonizacija hrvatskog međunarodnog prava. Zagreb: Vlastito izdanje, 2009. str 39.

⁸⁰ Čl. 1. Uredbe. Iznimno, Uredba se ne primjenjuje na porezne, carinske i upravne stvari. Još iznimaka propisano je u čl. 1. st. 2. i 3. Uredbe.

⁸¹ Čl. 2. Uredbe. Slijedom toga, kolizijske norme primjenjuju se u pravnom prometu unutar Europske unije, ali i u pravnim odnosima povezanim s trećim državama.

⁸² Babić, Zgrabljic Rotar, op. cit. (bilj. 5), str 220. para. 471.

⁸³ Ruhl, op. cit. (bilj. 23), str. 570.

⁸⁴ Uvodna izjava Uredbe Rim I; paragraf 23.

osobitu u kontekstu razvoja tehnika prodaje na daljinu. U Uredbi se također navodi da bi trebalo omogućiti ostvarenje ekonomičnosti, odnosno smanjenje troškova rješavanja sporova (obično onih s malim tražbinama). Dodatno, u svrhu usklađenosti s Uredbom Bruxelles I naglašena je potreba za upućivanjem na pojam „usmjeravanja djelatnosti“, uz jednako tumačenje tog koncepta.⁸⁵ To je ujedno i uvjet za samu primjenu zaštitnih pravila.⁸⁶ U uvodnoj izjavi je predloženo da se potrošače zaštititi na način određen pravilima države u kojoj imaju uobičajeno boravište, od čega se ne može odstupiti sporazumom. Pravozaštitna funkcija pruža se u dva slučaja; (a) kada je potrošački ugovor sklopljen kao posljedica stručnog obavljanja komercijalnih ili profesionalnih djelatnosti u toj državi te (b) ako poduzetnik na bilo koji način usmjeri svoje aktivnosti na tu državu ili na nekoliko država, uključujući i tu državu, a ugovor se sklapa kao posljedica tih aktivnosti.⁸⁷ Opće pravilo o mjerodavnom pravu u potrošačkim ugovorima, odnosno pravu države potrošačevog uobičajenog boravišta nije bez izuzetaka. Tako se ne bi trebalo primjenjivati na a) ugovore za pružanje usluga, kada je usluge potrebno pružiti potrošaču isključivo u državi koja nije država njegovog uobičajenog boravišta; b) ugovore o prijevozu koji ne predstavljaju ugovor o paket putovanju; c) ugovore koje se odnose na stvarno pravo nad nekretninama ili vremenski neograničeno pravo najma nekretnina; d) prava i obveze koji predstavljaju financijski instrument ili odredbe o javnoj ponudi i javnom preuzimanju ponuda prenosivih vrijednosnih papira⁸⁸; e) ugovore sklopljene unutar multilateralnih sustava (čl. 4. st. 1. t. (h) Uredbe).

Najvažnije odredbe o potrošačkim ugovorima nalaze se u članku 6. Uredbe. Vid zaštite vrlo je sličan Uredbi Bruxelles I bis, ali kada je riječ o potrošačkim ugovorima, Uredba propisuje da su potrošači, u određenim slučajevima, zaštićeni na način da se nameće pravo njihovog uobičajenog boravišta. Ukratko, za potrošačke ugovore mjerodavno je pravo države u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište. Pojam uobičajenog boravišta treba tumačiti autonomno, na temelju svih relevantnih okolnosti slučaja. Prema Boučeku to je mjesto u kojem se za određenu fizičku osobu nalazi središnja točka njezinih životnih odnosa (njem. *Lebensmittelpunkt* ili *Mittelpunkt der Lebensbeziehungen*) odnosno mjesto u kojem se nalazi središte ili težište njezinih životnih odnosa. U praksi Europskog suda – “izraz određene

⁸⁵ Supra, poglavlje 2.2.

⁸⁶ Uvodna izjava, paragraf 24.

⁸⁷ Ibid., paragraf 25.

⁸⁸ S obzirom na potrebu osiguranja jednakih odredaba te jednakih uvjeta izadavanja ili ponude, ugovorni odnosi između izdavatelja ili ponuditelja i potrošača ne bi trebali biti podređeni obligatornoj primjeni prava države uopbičajenog boravišta potrošača. U suprotnom, primjena bi dovela do mjerodavnosti različitih prava na svaki od korištenih instrumenata, što bi posljedično izmijenilo njihovu prirodu, kao i razmjernost kroz trgovinu ili ponudu. – paragraf 26.

integriranosti” osobe “u društvenu i obiteljsku sredinu” ili “središte njezinih interesa” koje podrazumijeva element stalnosti, postojanosti, redovitosti.⁸⁹ Može se pretpostaviti da će osoba potrošača uživati barem onu zaštitu koju uživa kao potrošač prema svome pravu. No nisu svi potrošački ugovori pod okriljem zaštitnog kišobrana, već samo oni koji (1.) nisu izrijekom isključeni i (2.) koji su sklopljeni pod posebnim okolnostima – a) da poduzetnik obavlja svoju profesionalnu ili poslovnu djelatnost u državi u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište, ili b) na bilo koji način usmjerava tu djelatnost na tu državu ili na više država (uključujući tu državu) te da je ugovor obuhvaćen opsegom tih djelatnosti.⁹⁰ Primjerice, osoba s uobičajenim boravištem u Zagrebu kupnjom knjige preko Amazona imam pravo očekivati da će se primijeniti propisi o zaštiti potrošača u Hrvatskoj.

5.3. Stranačka autonomija i njezin opseg u potrošačkim ugovorima

Uredba Rim I polazi od stranačke autonomije – ugovorne strane mogu same izabrati mjerodavno pravo za ugovor prema članku 3. Uredbe. Ugovorne strane mogu izabrati mjerodavno pravo za cijeli ili dio ugovora, pri čemu izbor ne mora biti izričit, već može proizlaziti iz odredaba ili okolnosti slučaja.⁹¹ Autonomija strana općenito se smatra globalno prihvaćenim načelom međunarodnog ugovornog prava.⁹² Slobodan izbor prava stranaka temelj je sustava kolizijskih pravila u području ugovornih obveza. Na praktičnoj razini omogućuje predvidljivost i pravnu sigurnost. Ako su stranke ugovorile mjerodavno pravo, nije potrebno primjenjivati kompleksne i nijansirane podredne poveznice kako bi se odredilo pravo

⁸⁹ Bouček, V. (2015). Uobičajeno boravište u hrvatskom međunarodnom privatnom pravu. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 65 (6) – str. 899.

⁹⁰ Kunda, Ivana; de Melo Marinho, Manuel Gonçalves; Practical Handbook on European Private International Law. Bucharest: Romanian Ministry of Justice/Deutsche Stiftung für internationale rechtliche Zusammenarbeit, 2012 (priručnik) str. 19-21.

⁹¹ Više vidjeti u; Babić, Davor Adrian. "OPĆE UREĐENJE STRANAČKOG IZBORA MJERODAVNOG PRAVA PREMA UREDBI (EZ) 593/2008 O PRAVU MJERODAVNOM ZA UGOVORNE OBVEZE („RIM I“)." *Zagrebačka pravna revija*, vol. 5, br. 3, 2016 <https://hrcak.srce.hr/196223>. – str. 271-294.

⁹² Neki autori nazivaju stranačku autonomiju temeljnim načelom suvremenog međunarodnog privatnog prava. Tako Basedow, Jürgen. "Theorie Der Rechtswahl Oder Parteiautonomie Als Grundlage Des Internationalen Privatrechts." *Rabels Zeitschrift Für Ausländisches Und Internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, vol. 75, no. 1, 2011., str. 32. Također, Lando navodi kako je stranačka sloboda u izboru prava tako široko prihvaćena, da spada u „opće načelo prava priznato od civiliziranih naroda“ (engl. "general principle of law recognized by civilized nations"); *Infra* (bilj. 99) – str. 284. Suprotno iznosi Babić – stranačka autonomija, iako je iznimno važna u mnogim područjima međunarodnog privatnog prava, nije temeljno načelo (suvremenog) međunarodnog privatnog prava, niti to treba biti. Ima ulogu općeg načela samo u jednom području privatnog prava, a to je obvezno, posebno ugovorno pravo. Babić, Davor Adrian; *Infra* (bilj. 93) – str. 78.

mjerodavno za ugovor.⁹³ Ipak, za pojedine ugovore karakteristično je ograničenje stranačke autonomije radi toga što je jedna strana u sustavno slabijem položaju (potrošački ugovori, ugovore o radu i ugovori o osiguranju).⁹⁴ Europsko potrošačko ugovorno pravo obilježava kogentnost ili polukogentnost ugovornopravnih pravila.⁹⁵ Tako je stranačka autonomija, u pogledu potrošačkih ugovora prema Uredbi Rim I, sužena jednom kogentnom normom. Takav izbor ne može lišiti potrošača zaštite koju bi uživao prema pravu koje bi bilo mjerodavno na temelju poveznice uobičajenog boravišta potrošača. Može se primjenjivati i drugo (dogovoreno) pravo, ali samo u mjeri u kojoj je povoljnije. Praktični nedostatak tog rješenja, barem po doslovnoj interpretaciji Uredbe, je taj što bi sud trebao u svakom predmetu utvrditi sadržaj stranog prava, usporediti ga s pravom države potrošačevog uobičajenog boravišta te zatim odrediti koje pravo je povoljnije po načelu *iura novit curia*.⁹⁶ Najčešće do toga neće doći. Sudovi će se rijetko ili nikako upustiti u proces uspoređivanja, već će jednostavno primijeniti pravo potrošačevog uobičajenog boravišta. Sudovi ili smatraju obvezne odredbe potrošačeve zemlje primjenjivima, usprkos stranačkom izboru stranog prava ili primjenjuju pravo uobičajenog boravišta na cijeli ugovor.⁹⁷ Istina je da primjena prava potrošačevog uobičajenog boravišta ne mora uvijek biti u korist potrošača. Možda drugi pravni sustav povezan s ugovorom može ponuditi bolju zaštitu. No sustav nije selektivan u odabiru metode – prepoznaje legitimni interes za osiguranjem da osobe koje imaju uobičajeno boravište države na njenom teritoriju uživaju i zaštitu koju nude njezini zakoni. Ne traži primjenu zakona koja slabijoj strani nudi bolju zaštitu.⁹⁸ Ovo je zanimljiv element, pogotovo ako imamo na umu internet trgovinu, gdje je izbor mjerodavnog prava zatrpan u masivnosti odredbi općih uvjeta poslovanja. Iz toga slijedi

⁹³ Babić, Davor Adrian; Stranačka autonomija kao temeljno načelo međunarodnog privatnog prava? // Međunarodno privatno pravo - interakcija međunarodnih, europskih i domaćih propisa / Barbić, Jakša ; Sikirić, Hrvoje (ur.). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2020. str. 80.

⁹⁴ Ruhl, Giesela, Party Autonomy in the Private International Law of Contracts: Transatlantic Convergence and Economic Efficiency. CLPE Research Paper No. 4/2007, CONFLICT OF LAWS IN A GLOBALIZED WORLD, Eckart Gottschalk, Ralf Michaels, Giesela Rühl & Jan von Hein, eds., Cambridge University Press, str. 20.

⁹⁵ Baretić, op. cit. (bilj. 4), str. 81.

⁹⁶ U Hrvatskoj, ako je prema kolizijskim normama mjerodavno strano pravo, sud mora po službenoj dužnosti utvrditi njegov sadržaj te ga primijeniti, bez obzira pozivaju li se na njega stranke. Strano se pravo, naime, smatra pravom, a ne činjenicom. Kolizijska pravila smatraju se prisilnopravnim propisima. – V. više u; Sikirić, Hrvoje. "Primjena kolizijskih pravila i stranog prava u sudskom postupku." *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 56, br. 2-3, 2006, str. 672.

⁹⁷ Za komparativni prikaz s američkim pravom vidjeti; Ruhl, op. cit. (bilj. 97), str. 20-24. Također, Ruhl, op. cit. (bilj. 23) – str. 586-589.

⁹⁸ Lando, Ole; *The Conflict of Laws of Contracts, General Principles*, Extract from the *Recueil des cours*, Volume 189; *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*. Consulted online on 11 September 2022 http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_ppldr_A9780792300571_02 (1984.); str. 375.

da je potrošaču, čak i pod pretpostavkom da jednim klikom pristane na klauzulu o mjerodavnom pravu, zajamčena barem osnovna zaštita koju bi uživao po pravu svog prebivališta.

5.4. Mjerodavno pravo u kontekstu nepoštenih ugovornih odredbi

Samim time što je u potrošačkom ugovoru kao mjerodavno izabrano pravo države članice u kojoj potrošač nema svoje uobičajeno boravište ili pravo neke treće države ne znači da je ugovorna odredba o izboru mjerodavnog prava nepoštena. Tako na primjer neće uvijek biti nepoštena odredba kojom su trgovac i potrošač ugovorili da je mjerodavno pravo države članice u kojoj trgovac ima sjedište. Nacionalni sud mora u svakom konkretnom slučaju, s obzirom na sve okolnosti sklapanja ugovora, utvrditi jesu li ispunjene pretpostavke za kvalifikaciju uredbe nepoštenom.⁹⁹ Ako odredba uzrokuje znatnu neravnotežu u pravima i obvezama između ugovornih strana, a na štetu potrošača, smatrat će se nepoštenom. Treba napomenuti i kako nepoštenost može proizaći i iz činjenice da ugovorna odredba nije u skladu s načelom transparentnosti.¹⁰⁰ Naime, u privatnom pravu Europske unije, zahtjev za transparentnošću posebno je izražen u potrošačkim ugovorima jer ima posebnu funkciju u zaštiti ekonomskih interesa potrošača te otklanja informacijsku asimetriju.¹⁰¹ Ugovorna odredba trebala bi biti sročena jasno, precizno i razumljivo, tako da uredno obaviješteni potrošač, postupajući s dužnom pažnjom i razboritošću, može razumjeti njezin konkretni doseg.¹⁰²

5.4.1. Presuda Amazon C-191/15

Jedna od ključnih presuda koja se bavi zaštitom potrošača prema Uredbi Rim I je *presuda Amazon*¹⁰³ u kojoj je postupak pred austrijskim sudom inicirala austrijska udruga za zaštitu potrošača (Verein für Konsumenteninformation), protiv Amazon EU, trgovačkog društva sa sjedištem u Luxemburgu. Tuženo društvo je trgovalo „na daljinu“, putem interneta te se

⁹⁹ Josipović, Kanceljak, op. cit. (bilj. 4.), str. 288, t. 331.

¹⁰⁰ Josipović, Tatjana; Privatno pravo Europske unije – opći dio. Zagreb: Narodne Novine, 2020. (monografija).

¹⁰¹ Supra, poglavlje 3.2.1.

¹⁰² Glavna funkcija načela transparentnosti je ostvarenje privatne autonomije i slobode ugovaranja, pa se nadovezuje na načelo zaštite opravdanih (razumnih) očekivanja (str. 118, t. 151.) čime se omogućuje uredno funkcioniranje unutarnjeg tržišta (str. 123, t. 155). Istodobno, načelo je nužan kompliment europskom konceptu obveze informiranja (str. 124., t. 155.), a na digitalnom tržištu postaje sve važniji instrument. (str. 128, t. 159.) – Josipović, op. cit. (bilj. 101).

¹⁰³ Presuda od 28. srpnja 2016., C-191/15, Verein für Konsumenteninformation protiv Amazon EU Sàrl, ECLI:EU:C:2016:612.

obraćalo potrošačima, austrijskim rezidentima, pomoću internetske domene čiji je nastavak „de“. Kasnije je s njima sklapalo ugovore o prodaji u elektroničkom obliku. Udruga je podnijela kolektivnu tužbu kako bi ishodila sudski nalog zabrane korištenja općim uvjetima za ugovore o prodaji u elektroničkom obliku. Opći uvjeti prodaje sadržavali su niz točaka koje su se po mišljenju tužitelja protivile zakonu i dobrim poslovnim običajima. Između ostalog, u jednoj od točaka određena je primjena luksemburškog prava. Odmah treba napomenuti kako je Sud je odredio da tzv. nepoštene odredbe imaju, u odnosu na potrošače kojima su upućene, narav ugovornih obveza u smislu čl. 1. st. 1. Uredbe Rim I. Kolektivnu narav tužbe smatrao je irelevantnom, napominjući da u svrhu određivanja mjerodavnog prava treba razlikovati ocjenu predmetnih odredbi s jedne strane, te postupak za dobivanje sudskog naloga, s druge strane.¹⁰⁴ Sudu su postavljena pitanja od kojih je u kontekstu Uredbe Rim I središnje sljedeće; je li odredba sadržana u općim uvjetima poslovanja, koja nije bila predmet individualnih ugovora, a prema kojoj se na ugovor koji je u okviru elektroničke trgovine sklopljen između potrošača i poduzetnika sa sjedištem u drugoj državi članici treba primijeniti pravo države sjedišta tog poduzetnika, nepoštena (u smislu članka 3. stavka 1. Direktive Vijeća 93/13)?¹⁰⁵ Slijedom događaja, Sud je ocijenio da je ugovorna odredba u predmetu nepoštena. Specifičnost postupanja u ovom slučaju proizlazi iz kogentne naravi članka 6. st. 2. Uredbe Rim I. Izbor mjerodavnog prava ne može lišiti potrošača zaštite koja mu je osigurana odredbama od kojih se ne može odstupiti sporazumom na temelju prava koje bi bilo mjerodavno da stranke nisu izabrale mjerodavno pravo za potrošački ugovor.¹⁰⁶ Odredba je nepoštena, pogotovo ako potrošača; (i) dovodi u zabludu, dajući mu dojam da se samo pravo te države primjenjuje na ugovor; (ii) suprotno načelu transparentnosti, ne obavještava o činjenici da uživa zaštitu koju mu osiguravaju obvezne odredbe prava koje bi bilo mjerodavno u nedostatku te odredbe. Ukoliko se kao mjerodavno ugovara pravo treće države (ili pravo države članice u kojoj potrošač nema prebivalište) nameće se potreba informiranja potrošača. Zadaća je trgovca

¹⁰⁴ Ibid., paragraf 51 i 52.

¹⁰⁵ Direktiva Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima; SL EU L 095/29.

¹⁰⁶ Stranke mogu izabrati i pravo neke treće države, koje se razlikuje po standardima zaštite u tolikoj mjeri da postoji rizik da se potrošaču neće moći osigurati zaštitni minimum od nepoštenih ugovornih odredbi zajamčen Direktivom 93/13/EEZ. U tom slučaju, postoji posebno pravilo za zaštitu – primjenit će se pravo države članice s kojim je ugovor u „uskoj vezi“ jer je ono usklađeno s Direktivom. Treba naglasiti kako Direktiva ne određuje mjerodavno pravo za određivanje nepoštenosti, već samo daje uvjete koji se moraju ispuniti da bi nacionalni sud ex officio, raspoložujući svim pravnim i činjeničnim elementima, postupao sukladno mjerodavnom pravu države članice, a ne treće države. Također, pojam „uske povezanosti“ treba tumačiti „europski“, autonomno i u duhu Direktive. U pravilu će uska povezanost koincidirati s pojmom uobičajenog boravišta potrošača. Kada nacionalni sud utvrdi da mjerodavno pravo treće države ne pruža ni minimalnu zaštitu od nepoštenih ugovornih odredbi prema Direktivi 93/13/EEZ, donosi odluku o tome koje će pravo države biti mjerodavno za kontrolu nepoštenosti. – Josipović, op. cit. (bilj. 4), str. 289-291.

informirati potrošača, kao slabiju ugovornu stranu, o zaštiti koja mu se pruža prema kogentnim pravilima prava države članice u kojoj ima uobičajeno prebivalište. Ne treba ga informirati o svim pojedinostima, već jasno i razumljivo upozoriti na mogućnost zaštite.¹⁰⁷ U protivnom, može formirati pogrešnu predodžbu da je mjerodavno isključivo pravo strane države, što posljedično ima efekt odvracanja od potraživanja sudske zaštite radi realizacije svojih prava. Zato bi ugovorna odredba kojom je ugovoreno mjerodavno pravo države članice sjedišta trgovca bila nepoštena, ako dovodi potrošača u zabludu da se primjenjuje isključivo u ugovoru izabrano pravo.

¹⁰⁷ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Saugmandsgaard Øe, od 2. lipnja 2016., C-191/15, Amazon, ECLI:EU:C:2016:388, t. 95.

6. Nadležnost u potrošačkim sporovima

6.1. Nadležnost u potrošačkim sporovima prema Uredbi Bruxelles I bis

Nadležnost u potrošačkim sporovima regulirana je prvenstveno pravilima Uredbe Bruxelles I bis. Ona je 10. siječnja 2015. godine zamijenila Uredbu Bruxelles I, koja je pak zamijenila Bruxellesku konvenciju iz 1968. Izvorno, odjeljak IV Bruxelleske konvencije iz 1968. godine u člancima 13-15. regulirao je nadležnost u predmetima koji se odnose na prodaju robe uz obročnu otplatu ili zajmove koji su odobreni izričito s ciljem financiranja prodaje roba i koji se otplaćuju obročno. Uredbom Bruxelles I opseg zaštite je značajno proširen, obuhvaćajući sve potrošačke ugovore, pa i one sklopljene putem interneta.¹⁰⁸ Primjena bruxelleskog režima ograničena je, u načelu, na tuženike koji imaju prebivalište na području Europske unije.¹⁰⁹ Uredbom Bruxelles I bis „povlastica nadležnosti“ dodatno se proširila na slučajeve u kojima stručnjak ima prebivalište u trećoj državi, dakle ne državi članici Europske unije.¹¹⁰

Uredba Bruxelles I bis u odjeljku IV. sadrži sveobuhvatan režim za potrošačke ugovore koji regulira sudsku nadležnost člancima 17-19. Navedena pravila o tzv. protektivnoj nadležnosti iznimka su općem pravilu i dobro poznatom načelu stipuliranom u članku 2. Uredbe – *actor sequitur forum rei*. Dakle pravila o nadležnosti u potrošačkim sporovima predstavljaju *lex specialis* u odnosu na općenito prihvaćen standard za međunarodnu nadležnost. Posljedično, ukoliko se radi o potrošačkom ugovoru, članci 2-7 Uredbe načelno nisu primjenjivi. Ipak, odjeljci III i VI Uredbe Bruxelles I bis koji uređuju ugovore i osiguranju i isključivu nadležnost imaju prednost. Primjerice, ugovor sklopljen s potrošačem o najmu nekretnine obuhvaćen je isključivo čl. 22. st. 1.¹¹¹ Zaštitnim odredbama su (kao i kod izbora mjerodavnog prava) zaštićene određene kategorije osoba za koje se pretpostavlja da su „slabije“ (osiguranik, potrošač, zaposlenik). Potonje je objekt kritike, budući da i neke druge strane (primjerice, trgovački agenti, distributeri i primatelji franšize) također imaju slabiju poziciju.¹¹² Ukratko, potrošač može pokrenuti postupak protiv druge ugovorne strane ili u državi članici u kojoj ima

¹⁰⁸ Šego, Dinka i Nina Mišić Radanović. "Prorogacija nadležnosti u hrvatskom pravu i pravu Europske unije." *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 53, br. 4, 2016, Citirano 11.10.2022., str. 1076.

¹⁰⁹ Vrbljanac, Danijela. "RAZVOJ PRAVILA O MEĐUNARODNOJ NADLEŽNOSTI ZA POTROŠAČKE UGOVORE U HRVATSKOME MEĐUNARODNOM PRIVATNOM PRAVU." *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske XII*, br. 1. (2021) - str. 294.

¹¹⁰ Ruhl, Giesela, The Consumer's Jurisdictional Privilege: On (Missing) Legislative and (Misguided) Judicial Action (May 1, 2015). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2632110> – str. 1, 2

¹¹¹ Mankowski, Magnus, op. cit. (bilj. 14.), str. 302.

¹¹² Ruhl, Giesela, The Protection of Weaker Parties in the Private International Law of the European Union: A Portrait of Inconsistency and Conceptual Truancy (December 1, 2014). *Journal of Private International Law [J. Priv. Int'l L.]* 10 (2014), pp. 335-358, Available at <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2632115>

prebivalište ili u državi članici u kojoj druga strana ima prebivalište, dok drugoj ugovornoj strani nisu dostupni nikakvi alternativni temelji nadležnosti.¹¹³ Druga ugovorna strana može tužiti potrošača samo u državi članici u kojoj potrošač ima prebivalište i to je ključan element zaštitnih odredbi Uredbe Bruxelles I bis. Konačno, članak 19. ograničava učinke sporazuma o nadležnosti. Od zaštitne nadležnosti može se odstupiti samo sporazumom: 1. sklopljenim nakon nastanka spora; 2. koji omogućuje potrošaču pokretanje postupka pred drugim sudom 3. koji je sklopljen između potrošača i druge ugovorne stranke, od kojih oba u vrijeme sklapanja ugovora imaju prebivalište ili uobičajeno boravište u istoj državi članici i kojim se prenosi nadležnost na sudove te države članice, uz uvjet da sporazum nije suprotan pravu te države članice.

Potrošači imaju „povlasticu nadležnosti“ s obzirom na njihov slabiji položaj, čime se nastoji anulirati ili barem sanirati faktična nejednakost izborom odgovarajućeg foruma. Pretpostavlja se da će to za potrošača biti mjesto njegovog prebivališta, s obzirom na to da su mu pravila države članice u kojoj ima prebivalište najbolje (ili bi barem trebala biti) poznata. Potrošač je kompenziran mogućnošću dodjele spora sudovima vlastite zemlje, koju poznaje i koja će mu jasno olakšati pristup sudu, bilo tehnički, financijski, ekonomski, administrativno ili jezično.¹¹⁴ Opravdanje nadležnosti povezano je s američkim, lokijanskim shvaćanjem nadležnosti. Riječ je o „fiktivnom ugovoru“ koji podsjeća na društveni ugovor u smislu političke filozofije; ako se uspostavlja svjesna veza s državom te se trgovanjem ostvaruje korist i generira dobit, tada quid pro quo treba očekivati da će se ta država moći zauzvrat oglasiti nadležnom. Trgovac se „fiktivnom prorogacijom“ podvrgava stranoj vlasti. Postoje zanimljive sličnosti između nadležnosti u potrošačkim sporovima i termina „*purposeful availment*“ u američkom pravu.

115

6.2. Kriteriji za uspostavu protektivne nadležnosti

¹¹³ Pojam prebivališta za potrošača određen je sukladno čl. 62 Uredbe (radi utvrđivanja prebivališta stranke u državi članici sud primjenjuje svoje unutarnje pravo). Što se druge ugovorne strane tiče, pojam prebivališta određen je čl. 63 ako je ta stranka trgovačko društvo ili druga pravna osoba ili udruga fizičkih ili pravnih osoba (navedene osobe imaju svoje prebivalište u mjestu; a) statutarnog sjedišta; b) središnje uprave; ili c) glavnog poslovanja).

¹¹⁴ Moravcová, D. (2022). Consumer protection under the Brussels I bis and Rome I Regulations. *Institutiones Administrationis - Journal of Administrative Sciences*, 2(1), 100–113. <https://doi.org/10.54201/iajas.v2i1.36>, str. 101, 102.; Šego, Dinka i Nina Mišić Radanović., op. cit. (bilj. 108.) str. 1072.

115 To je namjerna radnja jedne strane usmjerena prema državi foruma, kojom stranka iskorištava pogodnosti i privilegije zakona pojedine države, što recipročno opravdava uspostavu nadležnosti nad tom stranom. Više vidjeti na; Weber, Mark C. (1988) "Purposeful Availment," *South Carolina Law Review*: Vol. 39 : Iss. 4 , Article 4. Available at: <https://scholarcommons.sc.edu/sclr/vol39/iss4/4> .

Treba napomenuti kako zaštitne odredbe ne obuhvaćaju sve ugovore, već samo one koje ispunjavaju određene pretpostavke. Prema članku 17. stavku 1, mora postojati spor koji se odnosi na ugovor koji je sklopio potrošač. Nadalje, ugovor mora biti jedna od tri vrste izričito propisanih ugovora, karakteriziranim vrstom (a i b) ili okolnostima vezanima za ugovor (c). To su; (a) ugovor o kupoprodaji robe s obročnom otplatom cijene; (b) ugovor o zajmu s obročnom otplatom ili ugovor o bilo kakvom drugom obliku kredita radi financiranja prodaje robe; ili (c) u svim drugim slučajevima, „ugovor sklopljen s osobom koja obavlja trgovačku ili profesionalnu djelatnost u državi članici u kojoj potrošač ima prebivalište, ili ako na bilo koji način usmjerava svoje djelatnosti u tu državu članicu ili više država uključujući tu državu članicu, ugovor spada u okvir te djelatnosti“. Uz sve to, opet postoji iznimka – potrošački režim se ne primjenjuje na ugovore o prijevozu. Konačno, članak 17. u stavku 2. postavlja tehničko pravilo u vezi s ugovorima koje potrošač sklapa sa strankom koja nema prebivalište u državi članici. Ako takva stranka ima podružnicu, predstavništvo ili drugu poslovnu jedinicu u jednoj od država članica, za tu se stranku u sporovima koji proizlaze iz poslovanja te podružnice, predstavništva ili poslovne jedinice smatra da ima prebivalište u toj državi članici.

6.3. Presuda u spojenim predmetima Pammer C-585/08 i Alpenhof C-144/09

Utjecajna presuda u spojenim predmetima *Pammer protiv Karl Schlütter GmbH & Co. KG* C-585/08 i *Hotel Alpenhof protiv Mr. Heller* C-144/09 glasovit je slučaj zaštite potrošača s obzirom na nadležnost u prekograničnim internetskim potrošačkim transakcijama.¹¹⁶ U predmetu Pammer, spor između gospodina Pammera s prebivalištem u Austriji i Reederei Karl Schlüter, tvrtke osnovane u Njemačkoj, odnosi se na putovanje teretnim brodom iz Trsta (Italija) na Daleki istok u organizaciji te tvrtke. Gospodin Pammer je rezervirao putovanje putem posredničke tvrtke sa sjedištem u Njemačkoj. Ona je ujedno dala i opis putovanja na svojoj internetskoj stranici. No, po dolasku u talijanski Trst, ustanovilo se da su ponuđeni sadržaji daleko od oglašanih. Usprkos onome što je internetska stranica reklamirala, nije bilo dvokrevetne sobe, vanjskog bazena, sobe za fitness, televizijskog pristupa, odvojenog dnevnog boravka sa sjedećom garniturom, itd. Zbog toga se g. Pammer nije ukrcao na brod te mu je samo djelomično vraćen novac, što ga je nagnalo da nevraceni ostatak potražuje pred austrijskim sudom. Navedena njemačka tvrtka osporavala je tu nadležnost, negirajući bilo kakvo usmjeravanje svoje poslovne i profesionalne djelatnosti prema Austriji. Prvostupanjski

¹¹⁶ Presuda u spojenim predmetima Peter Pammer protiv Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG (C-585/08) i Hotel Alpenhof GesmbH protiv Oliver Heller (C-144/09), C-585/08 & C-144/09, ECLI:EU:C:2010:740

sud je utvrdio svoju nadležnost i kategorizirao ugovor o putovanju kao potrošački ugovor koji sadrži paket-putovanje te odredio da je njemačka tvrtka usmjeravala svoju aktivnost putem interneta. Žalbeni sud je, s druge strane, smatrao da se u predmetu radilo o ugovoru o prijevozu (koji nije obuhvaćen Poglavljem IV Uredbe Bruxelles I) te se stoga ne bi trebale primijeniti odredbe o protektivnoj nadležnosti. Predmet je završio na Oberster Gerichtshofu koji je zatim uputio zahtjev za prethodno odlučivanje Sudu Europske unije. U tim okolnostima, postavio je Sudu dva pitanja;

1. Predstavlja li putovanje paket-aranžman u smislu članka 15. stavka 3. Uredbe Bruxelles I?
2. Je li činjenica da se web stranica stranke s kojom je potrošač sklopio ugovor može pregledati na internetu dovoljna da opravda nalaz da je aktivnost „usmjerena” u smislu članka 15. stavka 1. točke (c) Uredbe Bruxelles I?

U predmetu Alpenhof, gospodin Heller s prebivalištem u Njemačkoj putem e-maila je rezervirao sobu u austrijskom hotelu Alpenhof. Nezadovoljan pruženom uslugom, gospodin Heller otišao je nepodmirivši račun za trošak svog boravka u trajanju od tjedan dana, iako mu je navedeni hotel za uslugu smještaja ponudio nižu cijenu. Stoga, tvrtka Alpenhof GesmbH koja je upravljala istoimenim hotelom podigla je tužbu na austrijskom sudu. Heller je istaknuo kako on kao potrošač može biti tužen samo u državi svoga prebivališta, to jest Njemačkoj, u skladu člankom 15. stavkom 1. točkom (c) Uredbe Bruxelles I. Austrijski sudovi odbacili su žalbe Alpenhofa, pošto su odlučili da nisu nadležni u ovom slučaju. U povodu revizije koju je podnio Hotel Alpenhof, Oberster Gerichtshofu u Austriji je Sudu Europske unije uputio pitanje koje zapravo sadržajno odgovara drugome pitanju u predmetu Pammer (je li činjenica da se web stranica stranke s kojom je potrošač sklopio ugovor može pregledati na internetu dovoljna da opravda zaključak da se aktivnost „usmjerava” u smislu članka 15. stavka 1. točke (c) Uredbe Bruxelles I?). S obzirom na sličnosti i u skladu s Pravilnikom Suda, ta dva predmeta su spojena za potrebe presude.¹¹⁷

Oberster Gerichtshof svojim prvim pitanjem u biti želi znati da li se ugovor koji se odnosi na putovanje teretnim brodom smatra ugovorom o prijevozu iz članka 15. stavka 3. Uredbe Bruxelles I. Odgovor na ovo pitanje ima značajne posljedice za potrošača, budući da se prema članku 15. stavku 3. Uredbe odredbe o nadležnosti nad potrošačkim ugovorima ne primjenjuju na ugovor o prijevozu osim ugovora koji, za uključenu cijenu nudi kombinaciju putovanja i smještaja. Takav pojam ugovora blizak je konceptu „paket aranžmana“ u smislu Direktive

¹¹⁷ Ibid., paragraf 32

90/134/EEZ.¹¹⁸ Da bi se usluga kvalificirala kao paket-aranžman, prema članku 2. Direktive 90/134/EEZ, potrebno je da se radi o kombinaciji najmanje dvije pojedinačno navedene usluge; (a) prijevoza; (b) smještaja; (c) ostalih turističkih usluga koje nisu pomoćne prijevozne ili smještajne usluge, a predstavljaju znatan dio paket aranžmana. Također, potrebno je da se kombinacija usluga pruža u trajanju dužem od dvadeset četiri sata ili uz smještaj i noćenje. Izraz paket-aranžmana se izričito ne pojavljuje u Uredbi Bruxelles I, no izrazi koje koristi zakonodavac Europske unije identični su onima iz Konvencije o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze, otvorenoj za potpisivanje u Rimu 19. lipnja 1980.¹¹⁹ Godine 2008. ta je konvencija zamijenjena Uredbom Rim I, koja se u članku 6. stavku 4. točki (b) izričito poziva na pojam „paket paketa” u smislu Direktive 90/314 te navodi kako oni spadaju u potrošačke ugovore.¹²⁰ Usporedbom je razvidno kako je cilj europskog zakonodavstva obuhvatiti iste vrste ugovora, to jest one koje štite potrošača u te dvije uredbe.¹²¹ Stoga je Sud odlučio da je primjereno članak 15. stavak 3. Uredbe Bruxelles I tumačiti u svjetlu Uredbe Rim I i pozvati se na pojam „paket paketa” ili „paket praznika” (engl. package holiday) budući da su to koncepti posebno osmišljeni u svrhu zaštite potrošača.¹²² Iz svega je vidljivo da ugovor o prijevozu u predmetu Pammer obuhvaća kombinaciju putovanja i smještaja te ispunjava uvjete za „paket”. Potrošač nije sklopio ugovor kako bi se prevezao teretnim brodom do Dalekog istoka, već kako bi kao promatrač i turist doživio događaje na brodu i mjesta na kojima je brod pristajao. Za to je platio i inkluzivnu cijenu, a očito je da prijevoz putnika nije bio isključiva i glavna komponenta putovanja.¹²³

Drugim pitanjem, koje prožima oba predmeta spojena s ciljem pronalaska adekvatnog odgovora, zapravo se želi znati na temelju kojih kriterija djelatnost možemo smatrati „usmjerenom” te je li sama činjenica dostupnosti sadržaja na internetu dostatna za zaključak da je djelatnost usmjerena. U oba predmeta nije sporno da ugovor spada u opseg komercijalnih

¹¹⁸ 90/314/EEZ: Direktiva Vijeća od 13. lipnja 1990. o putovanjima, odmorima i kružnim putovanjima u paket aranžmanima; SL EU 1990., L 158/59

¹¹⁹ SL EU 1990. L 158/59, str. 1.

¹²⁰ Ibid., (bilj. 123), paragraf 39, 40.

¹²¹ Supra, poglavlje 2.2.

¹²² Presuda Gruber (bilj. 117), paragraf 43.

¹²³ Prema praksi u spojenim predmetima Pammer-Alpenhof, u pojam „paket-aranžmana” spadao bi i tip putovanja u kojemu se usluga smještaja putniku pruža u samom prijevoznom sredstvu tijekom prijevoza. Npr., prijevoz putnika trajektom sa smještajem putnika u kabini ili prijevoza željeznicom sa smještajem putnika u spavaćem vagonu. No takve usluge se trebaju smatrati pojedinačnom uslugom, a ne paketaranžmanom, ako je očito da je prijevoz putnika glavna komponenta i ako se prijevoz ne pruža u kombinaciji s drugim uslugama putovanja. S druge strane, krstarenja i višednevna putovanja željeznicom uz smještaj bili bi paket aranžmani. – V. Tot, Ivan. "PAKET-ARANŽMAN I POTPOMOĞNUTI PUTNI ARANŽMAN." *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 36, br. 1 (2015): <https://hrcak.srce.hr/141259>, str. 504.

djelatnosti trgovaca.¹²⁴ Odredbe članka 15. Bruxelleske uredbe kojima se dodjeljuje nadležnost sudovima države članice prebivališta tuženika predstavljaju iznimku od opće nadležnosti iz članka 5. Uredbe.¹²⁵ Pitanje usmjeravanja djelatnosti na državu članicu potrošača bitno je riješiti kako bi se odredilo koji sud je nadležan za presuđivanje u glavnom postupku. Ako bi djelatnost bila usmjerena, to bi u predmetu Pammer značilo da su nadležni austrijski sudovi, odnosno u predmetu Alpenhof da su nadležni njemački sudovi. Koncept usmjeravanja djelatnosti nije definiran Uredbom Bruxelles I, tumači se autonomno i neovisno, u prvom redu s obzirom na sustav i ciljeve navedene Uredbe, u svrhu osiguranja njezine potpune učinkovitosti.¹²⁶ Posebna pravila o nadležnosti, kako je Sud opetovano utvrdio i presudio, osiguravanju odgovarajuću zaštite potrošača, kao ugovorne strane za koju se smatra da je ekonomski slabija i manje iskusna u pravnim stvarima od druge, trgovačke strane.¹²⁷ Sud je također utvrdio da formulacija članka 15. Uredbe Bruxelles I nije istovjetna onoj u članku 13. Bruxelleske konvencije. Prvenstveno da su uvjeti za primjenu koje potrošački ugovori moraju ispunjavati sada formulirani općenitije nego što su bili, kako bi se osigurala bolja zaštita potrošača s obzirom na nova sredstva komunikacije i razvoj elektroničkih trgovina.¹²⁸ Uklonjeni su uvjeti koji zahtijevaju od strane trgovca upućivanje posebnog poziva potrošaču ili oglašavanje u državi njegovog prebivališta te uvjeti koji od potrošača traže poduzimanje potrebnih koraka za sklapanje ugovora. Pravila Uredbe Bruxelles I prebacila su lopticu na stranu trgovca, te je on postao glavni akter u ispunjavanju uvjeta potrebnih za primjenu odredbe o protektivnoj nadležnosti. Trgovac mora obavljati svoje komercijalne aktivnosti u državi članici prebivališta potrošača ili, na bilo koji način, usmjeriti takve aktivnosti na tu državu članicu ili na nekoliko država uključujući tu državu članicu, a ugovor mora biti u okviru takvih aktivnosti. Je li onda potrebna namjera trgovca? Ako jest, u kojem obliku se mora manifestirati? Sud je konstatirao da trgovac mora pokazati svoju namjeru uspostaviti trgovačke odnose s potrošačima iz jedne ili više drugih država članica, uključujući prebivalište potrošača, što je potrebno i dokazati.¹²⁹ Treba uzeti u obzir da se namjera u određenim metodama oglašavanja implicate pretpostavlja. U klasičnim oblicima oglašavanja, kao što je reklamiranje putem tiska, radija, televizije, bilo kojeg drugog medija ili u slučaju izravnog obraćanja putem kataloga posebno poslanih u tu državu, osobnih komercijalnih ponuda putem agenta ili prodavača od vrata do vrata, namjera je evidentna,

¹²⁴ Presuda Pammer/Alpenhof (bilj. 123), paragraf 49, 51.

¹²⁵ Ibid., paragraf 53.

¹²⁶ Ibid., paragraf 55 – V. presuda C-96/00 Gabriel [2002] ECR I-6367, paragraf 37.

¹²⁷ Ibid., paragraf 58; V. Gruber, stavak 34. i predmet C-27/02 Engler [2005.] ECR I-481, paragraf 39

¹²⁸ Ibid., paragraf 59.

¹²⁹ Ibid., paragraf 74.

posebno ako se uzme u obzir trošak koji ti promidžbeni oblici iziskuju od trgovca.¹³⁰ Internet, s druge strane, ima inherentno globalni doseg, oglašavanje je u načelu prisutno u svim državama, neovisno o trgovčevoj namjeri, usmjeravanju ili ciljanju na potrošače izvan njegovog poslovnog nastana. No to opet ne znači da je trgovac usmjeravao djelatnost samom činjenicom što je internetska stranica trgovca dostupna. Isto je primjetila i nezavisna odvjetnica Trstenjak u svom mišljenju. U suprotnom bi europski zakonodavac kao uvjet za primjenu pravila koja se odnose na potrošačke ugovore propisao „samo postojanje web stranice“, što je zapravo bio prijedlog Komisije.¹³¹ Dakle, sama činjenica dostupnosti internetske stranice nije dovoljna za primjenu odredbi o protektivnoj nadležnosti.

6.3.1. Tumačenja suda

Prema mišljenju nezavisne odvjetnice Trstenjak, četiri uvjeta moraju biti ispunjena kako bi se članak 15. stavak 1. točka (c) Uredbe Bruxelles I mogao primjenjivati.¹³² Prvi uvjet zahtijeva sklapanje ugovora između potrošača i poduzeća. Na temelju ponude i prihvaćanja ponude obje strane trebaju postići suglasnost namjera sklapanja ugovora. Kao što je Sud naveo u predmetu *Ilsinger*, ugovor ne mora biti ugovor koji uključuje uzajamne obveze. Ugovor na daljinu može biti problematičan – potrošač može primjerice, rezervirati hotelske ili turističke usluge na daljinu, dok se ugovor sklapa kasnije, na mjestu pružanja usluga. Drugi uvjet postavlja zahtjev da ugovor mora biti sklopljen između profesionalnog trgovca i potrošača. Treću uvjet konstatira da ugovor mora spadati u okvir profesionalne ili komercijalne djelatnosti poduzeća. Naposljetku, četvrti uvjet traži da trgovac obavlja profesionalne aktivnosti u državi članici u kojoj potrošač ima prebivalište ili da tamo usmjerava svoju aktivnost s potrošačima u različitim jurisdikcijama. Posljednji uvjet zahtijeva dubinsku analizu. Budući da Uredba Bruxelles I, per se, ne objašnjava što znači pojam „usmjeravanja djelatnosti“ potrebno je taj koncept tumačiti različitim metodama. Razlikuju se četiri interpretativna pristupa; doslovno, teološko, povijesno i sistematsko tumačenje.¹³³ Treba razlikovati i tzv. „interaktivne“ i „pasivne“ web stranice.

¹³⁰ Ibid., paragraf 66.

¹³¹ Komisija je tražila umetanje uvodne izjave u Uredbu Bruxelles I prema kojoj marketing robe ili usluga elektroničkim putem dostupnim u državi članici predstavlja „usmjerenu aktivnost“ na tu državu. No to tumačenje nije usvojeno. – Ibid., paragraf 70-74.

¹³² Mišljenje nezavisne odvjetnice Trstenjak od 18 svibnja 2010. u predmetu *Peret Pammer protiv Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG (C-585/08)* i *Hotel Alpenhof GesmbH protiv Oliver Heller (C-144/09)*, ECLI:EU:C:2010:273.

¹³³ Ibid., t. 62.

Interaktivne web stranice omogućuju izravno sklapanje ugovora putem interneta, dok pasivne web stranice to ne čine.¹³⁴

Iz doslovnog tumačenja može se utvrditi da je uobičajeno značenje pojma usmjeravanja aktivnosti to da poduzetnik aktivno nastoji sklopiti ugovore s potrošačima. Bitno je da postoji aktivno ponašanje poduzetnika, čiji je cilj i ishod pridobiti kupce iz drugih država članica. Puki pristup internetskoj stranici nije dostatan te bi u konačnici potkopao značaj koncepta „usmjeravanja“. U doslovnoj interpretaciji nema mjesta za povlačenje razlike između interaktivnih i pasivnih web stranica.¹³⁵

U kontekstu teleološkog tumačenja, interesi potrošača (koji bi želio da budu nadležni sudovi mjesta u kojem ima prebivalište) moraju biti u ravnoteži s interesima poduzeća (koje nastoji postići da taj sud nije nadležan). Cilj članka je osigurati posebna pravila o nadležnosti ako potrošački ugovor ukazuje na dostatnu vezu s državom članicom prebivališta potrošača. S druge strane, trebalo bi primijetiti kako poduzetnik može izbjeći mogućnost tužbe po protektivnim pravilima ako jednostavno ne usmjerava svoju djelatnost na pojedinu državu. Da je zakonodavac želio da se nadležnost odredi posebnim pravilima koja uređuju potrošačke ugovore samo na temelju toga što se internetska stranica može pregledavati na internetu, samo bi postojanje internetske stranice postavilo kao uvjet za primjenu tih odredbi. Iz tog razloga, ni u teološkoj interpretaciji samo postojanje internetske stranice nije dovoljno. Po mišljenju je odvjetnice Trstenjak, teološko tumačenje bori se protiv razlikovanja interaktivnih i pasivnih web stranica jer usmjeravanje aktivnosti ne smije ovisiti o tehničkim sredstvima te zato što je u praksi teško razlikovati interaktivne stranice od pasivnih.¹³⁶

Povijesno tumačenje daje uvid u prethodne verzije promatranih briselskih odredbi. Pokazuje kako je članak 15. stavak 1. točka (c) Uredbe Bruxelles I zamijenio odredbu članka 13. Bruxelleske konvencije, koja se primjenjivala na ugovore o isporuci robe ili pružanju usluga kada je u državi prebivališta potrošača sklapanju ugovora prethodio poseban poziv upućen njemu ili oglašavanje, a potrošač je u toj državi poduzeo korake potrebne za sklapanje ugovora. Zamjena je u cilju šire zaštite potrošača u odnosu na nova sredstva komunikacije i razvoj e-trgovine. Koncept je širi jer odredba nije limitirana isključivo na ugovore o isporuci dobara ili

¹³⁴ Slično podjela na aktivne i pasivne stranice postoji i u američkoj doktrini. Razlikuju se aktivne, interaktivne i pasivne web stranice, pri čemu aktivne web stranice uvijek, interaktivne web stranice ponekad i pasivne web stranice nikada ne ispunjavaju uvjete za opravdanje izvršavanja nadležnosti. – Debussere, Frederic. (2002). *International Jurisdiction over E-Consumer Contracts in the European Union: Quid Novi Sub Sole?*. *International Journal of Law and Information Technology*, str. 347.

¹³⁵ Mišljenje nezavisne odvjetnice Trstenjak (bilj. 135), t. 63.

¹³⁶ *Ibid.*, t. 65.

usluga, već pokriva sve ugovore, uključujući one sklopljene na internetu. To ne znači da odredbe Uredbe Bruxelles I više ne obuhvaćaju tradicionalne oblike oglašavanja djelatnosti, bilo da se šire općenito npr. oglašavanje putem tiska, radija, televizije, kina ili bilo kojih drugih medija u tisku, na radiju ili televiziji; bilo da se obraćaju izravno, npr. putem kataloga i komercijalnih ponuda od strane agenta ili prodavača od vrata do vrata. Za uspostavljanje veze između ugovora i države prebivališta potrošača odlučujuće je obavljanje ili usmjeravanje djelatnosti poduzetnika. Za razliku od prva dva tumačenja, kod ovog postoji razlika između interaktivnih i pasivnih web stranica. Temeljni parametar po kojem web stranica ulazi u opseg usmjeravanja djelatnosti je interaktivnost stranice, odnosno dopušta li stranica izravno sklapanje ugovora. U izvornom prijedlogu Uredbe Bruxelles I, u memorandumu s obrazloženjem koji prati taj prijedlog, Komisija je navela kako se koncept usmjerenih aktivnosti primjenjuje na potrošačke ugovore sklopljene putem interaktivne web stranice u državi prebivališta potrošača. Činjenica da je potrošač samo znao za mogućnost kupnje robe putem pasivne internetske stranice nije dovoljna za utvrđivanje nadležnosti.¹³⁷

U kontekstu sustavnog tumačenja potrebno je uzeti u obzir da se Uredba Bruxelles I i Uredba Rim I tumače jedinstveno. Prilikom tumačenja koncepta usmjeravanja aktivnosti, Sud će morati postupati oprezno, pazeći da ne tumači taj koncept na način suprotan duhu i svrsi Uredbe Rim I. Između interaktivnih i pasivnih internetskih stranica s aspekta ovog tumačenja nema razlike, tako da logično, poduzeće može pri usmjeravanju djelatnosti koristiti obje vrste stranica.¹³⁸

6.4. Koncept „usmjeravanja djelatnosti“

Najveći doseg presude Pammer/Alpenhof je taj što je Sud iznio popis djelatnosti koje bi trebale spadati u opseg „usmjeravanja djelatnosti“. Sud sumira određene aktivnosti koje jasno izražavaju namjeru trgovca, s time da lista nije taksativna; međunarodna priroda predmetne aktivnosti, kao što su određene turističke aktivnosti; navođenje telefonskih brojeva s međunarodnim kodom; upotreba domene koja nije ona države članice u kojoj trgovac ima poslovni nastan, na primjer „.de“, ili upotreba neutralnih naziva domene kao što su „.com“ ili „.eu“; opis plana putovanja od jedne ili više drugih država članica do mjesta gdje se usluga pruža; spominjanje međunarodne klijentele koja se sastoji od kupaca sa sjedištem u različitim državama članicama, i posebno prikazivanje računa koje su napisali takvi klijenti. S druge

¹³⁷ Proposal for a Council Regulation (EC) on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters /* COM/99/0348 final - CNS 99/0154 */.

¹³⁸ Mišljenje nezavisne odvjetnice Trstenjak, t. 72, 73.

strane, korištenje određenog jezika ili valute¹³⁹ te spominjanje adrese e-pošte ili zemljopisne adrese posredničkog društva ili trgovca¹⁴⁰ ne predstavlja relevantan čimbenik. Dodatno, činjenica da je ugovor sklopljen na licu mjesta, što je slučaj u predmetu Alpenhof, ne priječi primjenu članka 15., budući da je rezervacija napravljena i potvrđena na daljinu, tako da je potrošač ugovorno vezan na daljinu.¹⁴¹ U predmetu Pammer, činjenica da je trgovac djelovao putem posredničke web stranice ne prekludira ga u usmjeravanju djelatnosti, budući da je posredničko poduzeće djelovalo za i u ime trgovca.¹⁴² Organiziranje djelatnosti putovanja teretnim brodom iz Europe u Daleki Istok svakako je međunarodnog karaktera, no ne znači nužno da je trgovac usmjeravao djelatnost u druge države, uključujući onu potrošačevog prebivališta. U svakom slučaju, usprkos cilju jedinstvenosti, na nacionalnom je sudu da utvrdi postojanje mjerodavnih čimbenika te je li trgovac bio svjestan međunarodne dimenzije svog poslovanja.¹⁴³ U konačnici, pri procjeni usmjeravanja djelatnosti, relevantna je ukupna aktivnost trgovca u poslovanju i njegova namjera sklapanja ugovora. U tome bi putokaz trebao predstavljati popis čimbenika koje je Sud sažeo. Ne znači da trebaju biti prisutni svi ili pojedini kriteriji, niti da postoji hijerarhija među njima. S druge strane, odsutnost jednog faktora može se zamijeniti drugim. Web stranice, imena domena, jezici i valute mogu istodobno djelovati kao olakšavajući čimbenik ili inhibirajući čimbenik. Otvoreni popis isto tako omogućuje fleksibilan odgovor na tehnologiju koja se brzo mijenja i razvija i marketinške strategije.¹⁴⁴ Nezavisna odvjetnica u svom Mišljenju isto tako navodi niz kriterija pomoću kojih se može utvrditi postojanje usmjerene aktivnosti; navođenje međunarodnog pozivnog broja s brojem telefona ili faksa ili navođenje posebnog broja službe za korisnike za potrošače iz inozemstva; opis puta od drugih država članica do mjesta na kojem poduzetnik obavlja svoje aktivnosti (primjerice, upute cestom, međunarodne željezničke veze, pojedinosti o najbližim zračnim lukama); mogućnost provjere ima li robe na skladištu ili se usluga može pružiti; i mogućnost pretplate potrošača iz drugih država članica na bilten o robi i uslugama koje nudi poduzeće.¹⁴⁵ U slučaju interaktivnih web stranica jedan od relevantnih čimbenika bit će ima li potrošač, prilikom

¹³⁹ Presuda Pammer/Alpenhof, (bilj. 117), paragraf 83, 84.

¹⁴⁰ Ibid., paragraf 91.

¹⁴¹ Ibid., paragraf 87.

¹⁴² Ibid., paragraf 89.

¹⁴³ Gillies, Lorna. (2011). I. CLARIFYING THE 'PHILOSOPHY OF ARTICLE 15' IN THE BRUSSELS I REGULATION: C-585/08 PETER PAMMER V REEDERE KARL SCHLUTER GMBH & CO AND C-144/09 HOTEL ALPENHOF GESMBH V OLIVER HELLER. *International and Comparative Law Quarterly*, 60(2). Cambridge University Press. – str. 563.

¹⁴⁴ Zhen Chen (2021): Internet, consumer contracts and private international law: what constitutes targeting activity test?, *Information & Communications Technology Law*, 1-22, <https://doi.org/10.1080/13600834.2021.2018760>, str. 18.

¹⁴⁵ Mišljenje odvjetnice Trstenjak, op. cit. (140), t. 78.

navođenja svoje adrese prilikom sklapanja ugovora, izbor između nekoliko država članica, uključujući državu članicu svog prebivališta. Relevantne su i transakcije koje je poduzeće obavljalo u prošlosti te priroda aktivnosti. Kriterij domene prvenstveno je relevantan kada poduzetnik usmjerava djelatnost na državu članicu s nazivom te domene, npr. korištenje domene „.de“ nužno upućuje na njemačko tržište. Drugo, kada poduzeće sa sjedištem u jednoj državi članici koristi naziv domene druge države članice u kojoj nema sjedište osnivanje. Ako, npr. poduzeće s poslovnim nastanom u Ujedinjenom Kraljevstvu postavi web stranicu s nazivom domene „.es“, očito je da usmjerava svoje aktivnosti na španjolsko tržište. Često poduzetnici postavljaju nekoliko internetskih stranica za oglašavanje, na koje se potom potrošači preusmjeravaju.¹⁴⁶ Jezik u načelu nije relevantan. Ipak postoje i iznimke; činjenica da je internetska stranica napisana na jeziku koji nije jako raširen i službeni je jezik samo u jednoj određenoj državi članici može biti pokazatelj da poduzeće usmjerava svoje aktivnosti samo na tu državu članicu, pri čemu treba napomenuti kako poduzeće usmjerava aktivnost na državu članicu, a ne na skupinu potrošača koji govore istim jezikom. Drugo, značajno je pruža li internetska stranica napisana na određenom jeziku mogućnost odabira drugog jezika. To ukazuje da je poduzetnik svjesno odabrao mogućnost sklapanja ugovora s potrošačima iz drugih država članica.¹⁴⁷ Zemljopisni kontekst također može biti čvrsta indicija o usmjerenosti djelatnosti prema određenoj državi članici, pogotovo ako ona tvori tzv. konurbacijsko područje sa susjednom državom. Radi se o zemljopisnom području na kojem je granica između dvije države članice teško primjetna, budući da tvore isto metropolitansko područje. Aktivnost gospodarskih subjekata s takvih područja prirodno su i spontano usmjerene ne samo prema svojoj državi, već i prema susjednoj. Trgovcu će u tim slučajevima biti teško dokazati da nije usmjerio svoju djelatnost na susjedno područje.¹⁴⁸

6.4.1. Alternative usmjeravanju djelatnosti

Umjesto utvrđivanja pojedinih čimbenika s „liste“, neki autori predlažu korištenje tehnike geolokacije i geo-block tehnologije te mehanizma ograde (engl. *ring-fence mechanism*).¹⁴⁹ Takva pojava zapravo nije rijetka u maloprodajnom poslovanju. Trgovci često uvode restrikcije, posebno u virtualnom svijetu, tretirajući potrošače drugačije, prema njihovoj

¹⁴⁶ Ibid., t. 84, 85.

¹⁴⁷ Ibid., t. 81 – 83.

¹⁴⁸ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Pedra Cruza Villalona od 18. srpnja 2013., Predmet C-218/12 Lokman Emrek protiv Vlade Sabranovica, ECLI:EU:C:2013:494 – t. 35-38.

¹⁴⁹ Dunković, Dario; Zaštita potrošača i poslovno upravljanje, Zagreb: Ekonomski fakultet, 2016., str. 108.; Zhen Chen, op. cit. (bilj. 153), str. 19, 20.; Tang, Zheng, op. cit. (bilj. 9), str. 15.

geografskoj lokaciji. Ciljano blokiraju (eng. *geo-blocking*) pristup web stranicama kako bi mogli diferencirati cijene prema zemlji prebivališta, uvećati cijenu isporuke ili iz drugih razloga uskratiti prekograničnu ponudu asortimana ili usluga.¹⁵⁰ Potonje tehnike djeluju kao protuteža konceptu „usmjerene djelatnosti“. Mehanizam ograde znači da trgovac može ograničiti svoje tržište na određene zemlje tako da u poslovanju usvoji određene načine za izbjegavanje jurisdikcije zemalja koji je izvan njegovog tržišnog plana. Umjesto pitanja je li trgovac usmjeravao aktivnosti na potrošače određene zemlje, fokus se prebacuje na to je li tvrtka poduzela aktivne mjere za odvratanje nepoželjnih potrošača. Taj mehanizam nije nužno ograničen na tehniku geolokacije kojom se posjetitelji web stranica automatski preusmjeruju na posebnu web stranicu za svoju državu, mimo volje. Može uključivati i posebnu izjavu na web stranici, tehničke uređaje za identifikaciju lokacije potrošača, obvezni postupak registracije koji zahtijeva potrošača osobni podaci (kao što je prebivalište) ili izbornik za pomicanje postavljen na web stranici.

6.4.2. Kriteriji pri određivanju dosega koncepta „usmjeravanja djelatnosti“

Tijekom zakonodavnog postupka tekst članka 15. Uredbe Bruxelles I bio je predmet spora. Institucije se nisu mogle dogovoriti o širini koncepta usmjeravanja djelatnosti. Krajnji rezultat imao je negativan odjek u poslovnom sektoru, prvenstveno zbog bojazni da bi preširoko tumačenje koncepta moglo odvratiti male i srednje poduzetnike od korištenja interneta za oglašavanje ili poticanje prodaje.¹⁵¹ Zakonodavac je postavio uvjete koji se moraju ispuniti da bi se aktivirala nadležnost u potrošačkim sporovima prema Uredbi Bruxelles I, ali je nacionalnim sudovima ostavio određeni interpretativni prostor, osobito kada je riječ o aktivnostima oglašavanja na internetu. Sud je u predmetu *Pammer/Alpenhof* postavio parametre za procjenu „usmjeravanja djelatnosti“, no odluka je problematična s praktične strane. Ispostavilo se kako sudovi država članica imaju poteškoća u primjeni danih čimbenika. U sljedećim predmetima Sud je detaljnije definirao što (ne) predstavlja usmjerenu djelatnost. U predmetu *C-218/12 Lokman Emrek protiv Vlade Sabranovica*¹⁵² gospodin Sabranovic, tuženik u glavnom postupku, prodavao je rabljene automobile u Francuskoj, pri čemu je koristio internetsku stranicu koja je sadržavala podatke o njegovom poduzeću, kao i kontaktne brojeve telefona s pozivnim brojevima za Francusku, ali i Njemačku. L. Emrek, tužitelj s prebivalištem u Njemačkoj za postojanje tuženikovog poduzeća nije saznao putem spomenute internetske

¹⁵⁰ Dunković, loc. cit.

¹⁵¹ Presuda *Pammer/Alpenhof*, paragraf 67.

¹⁵² Presuda od 17. listopada 2013. *Lokman Emrek protiv Vlade Sabranovica*, C-218/12, ECLI:EU:C:2013:666.

stranice, već od poznanika, nakon čega se uputio u tuženikovo poduzeće kako bi sklopio ugovor o kupoprodaji rabljenog vozila. Kasnije ga je utužio, zahtijevajući poštivanje jamstva iz sklopljenog ugovora. Njemački sud je proglasio zahtjev nedopuštenim zbog nepostojanja međunarodne nadležnosti. Smatrao je da V. Sabranovic nije u smislu članka 15. stavka 1. točke (c) usmjerio svoju profesionalnu djelatnost prema državi prebivališta potrošača, to jest prema Njemačkoj. Predmet je završio na žalbenom sudu Landgericht Saarbrücken koji je povodom zahtjeva za prethodnu odluku postavio dva pitanja. Prvo, zahtjeva li se osim poveznice usmjerenih aktivnosti, kao dodatni i nepisani uvjet, uzročna veza između aktivnosti „usmjerene“ prema državi članici prebivališta potrošača i odluke potrošača da sklopi ugovor? Drugo, mora li se ugovor sklopiti na daljinu? Drugo pitanje Sud je riješio s lakoćom, budući da se u presudi donesenoj u predmetu *Mühlleitner C-190/11*¹⁵³ izričito i nedvosmisleno izjasnio o uvjetu sklapanja ugovora na daljinu. Slijedeći praksu iz presude Pammer i Hotel Alpenhof, ocijenio je da sklapanje potrošačkog ugovora na daljinu samo „indicija o povezanosti ugovora” o usmjeravanju djelatnosti trgovca.¹⁵⁴ Zaključuje da članak 15. stavak 1. točku (c) Uredbe Bruxelles I treba tumačiti na način da ne zahtijeva da se ugovor između potrošača i poduzetnika sklapa na daljinu.¹⁵⁵ Sud se izjasnio kako se u pogledu primjene navedenog članka ne traži ispunjenje dodatnog uvjeta „uzročne veze“ između aktivnosti i odluke potrošača da sklopi ugovor. To bi, naime, prema mišljenju Suda bilo protivno cilju Uredbe, to jest zaštiti potrošača kao stranke u slabijem položaju.¹⁵⁶ Primjena takvog uvjeta dovela bi do značajnog poremećaja ionako osjetljive ravnoteže koju je uspostavio Unijin zakonodavac.

¹⁵³ Presuda od 6. rujna 2012. godine Daniela Mühlleitner protiv Ahmad Yusufi, Wadat Yusufi, C-190/11, ECLI:EU:C:2012:542.

¹⁵⁴ Nezavisni odvjetnik navodi kako je to čvrst indicij jer, ako je prisutan u konkretnom slučaju, odlučujući je element pri procjeni primjene posebne potrošačke nadležnosti – t. 40.

¹⁵⁵ Presuda Lokman Emrek, paragraf 19.

¹⁵⁶ Ibid., paragraf 24.

7. Zaključak

U međunarodnom privatnom pravu dva su seta pravila kojima se pruža zaštita potrošaču. Jedan vid zaštite odnosi se na određivanje mjerodavnog prava, a drugi na protektivnu nadležnost u potrošačkim sporovima. Zaštitna dijada u uredbama Rim I i Bruxelles I bis pruža zaštitu prava na općenitoj razini. Dvije uredbe su u međusobnoj interakciji, što je pokazano kroz same uvodne izjave obaju uredbama, a zatim u tumačenju Suda Europske unije koji posebno naglašava cilj njihovog sukladnog tumačenja. Sud također ujednačeno tumači određene pojmove iz obje uredbe, primjerice pojam paket-aranžmana u presudi Pammer, koji se izriekom ne spominje u bruxelleskim pravilima. Početno pitanje od kojeg se dalje proteže zaštita je ono subjektu. Stoga je važno definirati tko se uopće može smatrati potrošačem. Tumačenje definicije potrošača u pravilu je autonomno i restriktivno, no autorica rada zaključuje kako se u praksi Suda sve više razvija trend njegovog proširenja. Možda čak i pretjeranog, čime ono postaje efektivan alat europeizacije. Ipak, po mišljenju autorice, gradacija od restriktivnog tumačenja pojma potrošač u predmetu Gruber do onog ekstenzivnog u predmetu Facebook, nedvojbeno pokazuje kako Sud Europske unije ide u korak s vremenom i postupa u skladu s modernim tendencijama. To je neophodno, jer digitalizacija je neprikosnovenom naša sadašnjost i budućnost.

Uredba Rim I postavila je minimalni standard zaštite u pogledu izbora mjerodavnog prava svojim kogentnim pravilom prema kojem se potrošač ne može lišiti zaštite koju uživa prema pravu države svojeg uobičajenog boravišta. Time se ograničava stranačka autonomija koja je temeljno načelo međunarodnog ugovornog prava. No, prema mišljenju autorice, to je u potpunosti opravdano. Potrebno je osigurati minimalan standard zaštite, kako bi se uspostavila ravnoteža u inicijalno narušenom odnosu između trgovca i potrošača. Potrošač je nedvojbeno slabija ugovorna strana vis-à-vis trgovca, s obzirom na njegovu društveno-ekonomsku podčinjenost i slabiju informiranost. Nije sposoban ili bolje rečeno motiviran kritički razmotriti posljedice koje za njega proizlaze iz ugovornih transakcija. Stručnjaci, s druge strane, unaprijed imaju u vidu sve *pros and cons* ugovornih odredbi, pa tako i klauzula o izboru mjerodavnog prava i prorogacijskih klauzula. Nije toliko ni iznenađujuće da se postavlja pitanje što je s drugom ugovornom stranom. Može li pretjerani protekcionizam to jest paternalizam dovesti do tog da se potrošača u konačnici štiti od njega samog, to jest od njegove stranačke autonomije. Inferioran položaj nastoji se sanirati ili donekle ublažiti i odredbama o izboru nadležnog suda prema Uredbi Bruxelles I bis. Potrošač ima „povlasticu nadležnosti“ prema kojoj može odabrati, kao nadležan, sud svog prebivališta. Kada pratimo razvoj bruxelleskog režima od

Bruxelleske Konvencije do Uredbe Bruxelles I bis, očito je da su uredbe imale u vidu ekspanziju internetskog okruženja. U prvom redu se to vidi iz proširenja opsega potrošačkih ugovora, tako da obuhvaćaju i ugovore sklopljene putem interneta. U Uredbi Bruxelles I bis europski zakonodavac je pragmatično postupio normirajući kao potrošačke ugovore one koje su rezultat usmjerene djelatnosti trgovca i na taj način djelotvorno obuhvatio sve vrste potrošačkih ugovora u prekograničnom poslovanju. Najveći nedostatak autorica rada ipak vidi u nedovoljnom objašnjenju pojedinih koncepata, primjerice pojma „usmjerene djelatnosti“. U predmetu Pammer/Alpenhof Sud je dao temeljne odrednice koje sugeriraju kako bi taj kontroverzan pojam trebao tumačiti. Zapravo, Sud je proširio potencijalni doseg pravila o nadležnosti koja se odnose na potrošačke ugovore. To je problematično na metodološkoj razini jer je općenito poznato da su pravila o posebnoj nadležnosti iznimke koje treba tumačiti usko. Za sada je jedino jasno definirano koji se uvjeti ne traže (potrošački ugovor ne mora biti sklopljen na daljinu i ne traži se uzročna veza). Sud je pokazao da granice ipak postoje i kod osnivanja protektivne nadležnosti prilikom ustupanja pojedinih zahtjeva. Uredba se odnosi na individualnog potrošača kojem je potrebna zaštita. Trgovac, koji se želi ograditi od neželjene nadležnosti, ima na raspolaganju tehnike geolociranja i mehanizam ograde. Autorica rada smatra kako su navedeni instrumenti učinkoviti, ali da djeluju diskriminatorno svojim ograničenjem ili isključenjem pojedinih država članica, čime se posljedično narušava jedinstvenost tržišta. Europski zakonodavac Uredbom Bruxelles I bis nije značajno izmijenio pravila o nadležnosti u potrošačkim sporovima, no to ne znači da je prekogranični razvoj potrošačke zaštite zastao. Ovaj rad se zbog opsežnosti nije stigao pozabaviti temama europskog ovršnog naslova i europskog platnog naloga te alternativnim (online) rješavanjem potrošačkih sporova. Svi ti instrumenti ukazuju da potrošač ima podršku u svom pristupu pravdi. Autorica zaključuje da će ipak u budućnosti trebati „čvršće“ odrednice. Naravno da se zaštita postiže i direktivama, no bilo bi korisno problemu priskočiti i na ovaj način. Na tu potrebu ukazuju i dvojbe nacionalnih sudova suočenih s njegovim tumačenjem i primjenom. Oni su ti koji na kraju krajeva trebaju primijeniti mjerodavno pravo na koje upućuju uredbe i provesti djelotvornu zaštitu, što opet ovisi o kvaliteti nacionalnih pravila pojedine države. Budući da nacionalni sudovi osiguravaju minimalni standard zaštite potrošača prema pravu njegovog uobičajenog boravišta, pokretačka su sila u provedbi učinkovite potrošačke zaštite. Potrebno je detaljnije definirati pojedine koncepte koji su problematični u praksi. Prostor interneta je zapravo divlji zapad, čije granice nisu dovoljno jasne, pa je potrebno nadupuniti insuficijentnu zakonsku regulativu. U protivnom bi sudovi mogli postati skloni ocjeni kako je svaka aktivnost trgovca usmjerena na državu članicu potrošačevog prebivališta. Posljedično, to bi dovelo do

neravnoteže na strani trgovca, a samim time dovelo u pitanje postulat o potrošaču kao slabijoj ugovornoj strani. Sud Europske unije zasigurno je ojačao zaštitu potrošača kroz niz odluka, time se etablirajući kao najvažniji akter u području potrošačke zaštite. Bit će zanimljivo promatrati u kojem će se smjeru zaštitne odredbe dalje razvijati.

Abstract

The rules of private international law relating to consumer contracts symptomatically aim to establish a balance between two contracting parties, one of which, the consumer, is in an inherently weaker position. Protective provisions try to provide protection to the consumer in two directions; by choosing the applicable law and establishing a special, protective jurisdiction. This significantly limits party autonomy, one of the fundamental principles of international law in the area of contractual obligations. However, deviation from the usual principles is a necessary collateral, and by introducing separate provisions for consumer contracts, a balance is established and the power relationship between the trader and the consumer is harmonized. The most important source for the applicable law in consumer contracts is the Rome I Regulation, while the provisions on international jurisdiction are contained in the Brussels I bis Regulation. The uniform interpretation of these two regulations provides effective protection to the consumer, thoroughly supported by the practice of the Court of the European Union. This paper analyzes the ratio of protection provided to the consumer in these regulations, at the same time providing an insight into its reach through a detailed analysis of court rulings.

Key words: consumer - consumer contracts - international private law - protection of the weaker party - choice of applicable law - party autonomy - jurisdiction - directing activity – Gleichlauf

POPIS LITERATURE

Knjige, članci objavljeni u časopisima i zbornicima radova, priručnici

1. Alfonso-Luis Calvo Caravaca: Consumer contracts in the European Court of Justice case law. Latest trends (Los contratos de consumo en la jurisprudencia del TJUE. Últimas tendencias); Cuadernos de Derecho Transnacional (Marzo 2020), Vol. 12, N° 1, DOI: <https://doi.org/10.20318/cdt.2020.5181> , str. 86-96.
2. Babić, Davor Adrian; Zgrabljic Rotar, Dora; Mjerodavno pravo za ugovorne odnose // Privatno pravo Europske unije – posebni dio / Josipović Tatjana (ur.) ... [et al.]; Zagreb: Narodne novine, 2022. str. 217-248
3. Babić, Davor Adrian. "OPĆE UREĐENJE STRANAČKOG IZBORA MJERODAVNOG PRAVA PREMA UREDBI (EZ) 593/2008 O PRAVU MJERODAVNOM ZA UGOVORNE OBVEZE („RIM I“)." *Zagrebačka pravna revija*, vol. 5, br. 3, 2016, <https://hrcak.srce.hr/196223>. Citirano 19.09.2022., str. 271-294.
4. Babić, Davor Adrian; Stranačka autonomija kao temeljno načelo međunarodnog privatnog prava? // Međunarodno privatno pravo - interakcija međunarodnih, europskih i domaćih propisa / Barbić, Jakša ; Sikirić, Hrvoje (ur.). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2020., str. 77-101.
5. Baretić, Marko; Je li Europsko uređenje ugovornog prava zaštite potrošača optimalni regulacijski okvir? // Zaštita potrošača u Republici Hrvatskoj. Okrugli stol održan 11. svibnja 2015., u palači Akademije u Zagrebu / Barbić, Jakša (ur.). Zagreb: HAZU - Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Znanstveno vijeće za državnu upravu, pravosuđe i vladavinu prava, 2016. str. 65-72.
6. Basedow, Jürgen. "Theorie Der Rechtswahl Oder Parteiautonomie Als Grundlage Des Internationalen Privatrechts." *Rabels Zeitschrift Für Ausländisches Und Internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, vol. 75, no. 1, 2011, *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/41151470>. Accessed 18 Sep. 2022., str. 32-59.

7. Bouček, Vilim; Europsko međunarodno privatno pravo u eurointegracijskom procesu i harmonizacija hrvatskog međunarodnog prava. Zagreb: Vlastito izdanje, 2009. (udžbenik)
8. Bouček, Vilim; (2015). Uobičajeno boravište u hrvatskom međunarodnom privatnom pravu. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 65 (6), str. 885-914.
9. Crawford, Elizabeth B., and Janeen M. Carruthers. "CONNECTION AND COHERENCE BETWEEN AND AMONG EUROPEAN INSTRUMENTS IN THE PRIVATE INTERNATIONAL LAW OF OBLIGATIONS." *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 63, no. 1, 2014, *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/43301965>. Accessed 17 Sep. 2022. str. 1-29.
10. Debusséré, Frederic. (2002). International Jurisdiction over E-Consumer Contracts in the European Union: Quid Novi Sub Sole?. *International Journal of Law and Information Technology*, str. 344-366.
11. Dunković, Dario; Zaštita potrošača i poslovno upravljanje, Zagreb: Ekonomski fakultet, 2016.
12. Gillies, Lorna. (2011). I. CLARIFYING THE 'PHILOSOPHY OF ARTICLE 15' IN THE BRUSSELS I REGULATION: C-585/08 PETER PAMMER V REEDERE KARL SCHLUTER GMBH & CO AND C-144/09 HOTEL ALPENHOF GESMBH V OLIVER HELLER. *International and Comparative Law Quarterly*, 60(2), Cambridge University Press, str. 557-564.
13. Hondius, E. The Innovative Nature of Consumer Law. *J Consum Policy* 35 (2012). str. 165–173.
14. Jessel-Holst, C., Sikirić, H., Bouček, V. & Babić, D. (2014) *Međunarodno privatno pravo - zbirka presuda Suda Europske unije*. Zagreb, Narodne novine.

15. Josipović, Tatjana; *Privatno pravo Europske unije - opći dio*. Zagreb: Narodne Novine, 2020 (monografija)
16. Josipović Tatjana; KANCELJAK Ivana; *Zaštita potrošača od nepoštenih ugovornih odredbi. Načela i standardi zaštite u odlukama Suda Europske unije*, Zagreb, 2018.
17. Kunda, Ivana; de Melo Marinho, Manuel Gonçalves; *Practical Handbook on European Private International Law*. Bucharest: Romanian Ministry of Justice/Deutsche Stiftung für internationale rechtliche Zusammenarbeit, 2012. (priručnik)
18. Kunda, Ivana; *Zaštita osobnih podataka na internetu – kako iluziju pretvoriti u stvarnost? // Pravna zaštita pojedinca na jedinstvenom digitalnom tržištu Europske unije / Barbić, Jakša (ur.)*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2021., str. 17-38.
19. Lazić, Vesna; ‘Procedural Position of a ‘Weaker Party’ in the Regulation Brussels Ibis’ // *Brussels Ibis Regulation: Changes and Challenges of the Renewed Procedural Scheme, / Lazić, Vesna ; Stuij, Steven (ur.)*. Dordrecht: Asser Press/Springer, 2017. str. 51-70.
20. Maganić, Aleksandra; *Znatna neravnoteža u pravima i obvezama stranaka u potrošačkim ugovorima // Informator: instruktivno-informativni list za ekonomska i pravna pitanja, 6663 (2021.) (članak, stručni)*, str. 9-15.
21. Magnus Ulrich; Mankowski, Perer – *Brussels I Regulation (European Commentaries on Private International Law) (2007)*.
22. Mišćenić, Emilia; *Učinkovitost i transparentnost online informiranja potrošača // Pravna zaštita pojedinaca na jedinstvenom digitalnom tržištu Europske unije / Barbić, Jakša (ur.)*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2021. str. 39-63.
23. Moravcová, D. (2022). *Consumer protection under the Brussels I bis and Rome I Regulations*. *Institutiones Administrationis - Journal of Administrative Sciences*, 2(1), <https://doi.org/10.54201/iajas.v2i1.36> , str. 100-113.

24. Lando, Ole; *The Conflict of Laws of Contracts, General Principles*, Extract from the *Recueil des cours*, Volume 189; *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*. Consulted online on 11 September 2022 http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_pplrdc_A9780792300571_02 (1984.)
25. Pošćić, Ana; *Europsko pravo tržišnog natjecanja i interesi potrošača*. Zagreb: Narodne novine, 2014 (monografija)
26. Ruhl, Giesela (2011) "Consumer Protection in Choice of Law," *Cornell International Law Journal*: Vol. 44: No. 3, Article 4, str. 570-601.
27. Ruhl, Giesela, *The Protection of Weaker Parties in the Private International Law of the European Union: A Portrait of Inconsistency and Conceptual Truancy* (December 1, 2014). *Journal of Private International Law [J. Priv. Int'l L.]* 10 (2014), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2632115> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2632115>; str. 335-358.
28. Ruhl, Giesela, *The Consumer's Jurisdictional Privilege: On (Missing) Legislative and (Misguided) Judicial Action* (May 1, 2015). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2632110>; str. 1-18.
29. Ruhl, Giesela, *Party Autonomy in the Private International Law of Contracts: Transatlantic Convergence and Economic Efficiency*. CLPE Research Paper No. 4/2007, *CONFLICT OF LAWS IN A GLOBALIZED WORLD*, Eckart Gottschalk, Ralf Michaels, Giesela Rühl & Jan von Hein, eds., Cambridge University Press (znanstveni rad), str. 1-45.
30. Sikirić, Hrvoje. "Primjena kolizijskih pravila i stranog prava u sudskom postupku." *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 56, br. 2-3, 2006, str. 617-686.
31. Šego, Dinka i Nina Mišić Radanović. "Prorogacija nadležnosti u hrvatskom pravu i pravu Europske unije." *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 53, br. 4, 2016. Citirano 11.10.2022., str. 1053-1078.

32. Tang, Zheng, Consumer Contracts and the Internet in EU Private International Law (May 17, 2014). Savin, A; Trzaskowski, J, ed. Research Handbook on EU Internet Law. Cheltenham: Edward Elgar, 2014, str. 254-284.
33. Tot, Ivan. "PAKET-ARANŽMAN I POTPOMOĞNUTI PUTNI ARANŽMAN." *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 36, br. 1 (2015): <https://hrcak.srce.hr/141259>; str. 489-510.
34. Vrbljanac, Danijela. "RAZVOJ PRAVILA O MEĐUNARODNOJ NADLEŽNOSTI ZA POTROŠAČKE UGOVORE U HRVATSKOME MEĐUNARODNOM PRIVATNOM PRAVU." *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske XII*, br. 1. (2021): str. 289-303.
35. Weber, Mark C. (1988) "Purposeful Availment," *South Carolina Law Review*: Vol. 39 : Iss. 4 , Article 4. Available at: <https://scholarcommons.sc.edu/sclr/vol39/iss4/4>, str. 815-872.
36. Würdinger, Markus. "Das Prinzip Der Einheit Der Schuldrechtsverordnungen Im Europäischen Internationalen Privat- Und Verfahrensrecht: Eine Methodologische Untersuchung Über Die Praktische Konkordanz Zwischen Brüssel I-VO, Rom I-VO Und Rom II-VO." *Rabels Zeitschrift Für Ausländisches Und Internationales Privatrecht* vol. 75, no. 1, 2011, JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/41151472>. Accessed 17 Sep. 2022., str. 102–126
37. Zhen Chen (2021): Internet, consumer contracts and private international law: what constitutes targeting activity test?, *Information & Communications Technology Law*, <https://doi.org/10.1080/13600834.2021.2018760> ; str. 1-22.
38. Živković, Ivana. "Potrošač u svijetu društvenih mreža: Prikaz i komentar predmeta Maximilian Schrems protiv Facebook Ireland Limited pred Sudom Europske unije." *Pravnik*, vol. 52, br. 104, 2018, str. 45-64.

Pravni izvori

1. Direktiva Vijeća 90/314/EEZ: od 13. lipnja 1990. o putovanjima, odmorima i kružnim putovanjima u paket aranžmanima; SL EU 1990., L 158/59
2. Direktiva Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima; SL EZ 1993., L 095/29
3. Giuliano and Lagarde Report, OJ C282, 31.10.80
4. Konvencija 72/454/EEZ o nadležnosti i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1968. godine (Bruxelleska konvencija); SL L EU 2013., L 165/63
5. Konvencija 80/934/EEZ o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze (Rimska konvencija); SL L EZ 1980., L 266
6. Proposal for a Council Regulation (EC) on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters /* COM/99/0348 final - CNS 99/0154 */
7. Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (Uredba Bruxelles I bis); SL L EU 2012., L 351/1
8. Uredba (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze (Uredba Rim I); SL L EU 2008., L 177/6
9. Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (Uredba Bruxelles I); SL L EU 2000., L 12/1

Presude Suda Europske unije

1. Presuda od 3. srpnja 1997. Francesco Benincasa v Dentalkit Srl, C-269/95, ECLI:EU:C:1997:337
2. Presuda od 20. siječnja 2005. Johann Gruber protiv Bay Wa AG, C-464/01, ECLI:EU:C:2005:32
3. Presuda od 7. prosinca 2010. u spojednim predmetima Peter Pammer protiv Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG (C-585/08) i Hotel Alpenhof GesmbH protiv Oliver Heller (C-144/09), C-585/08 i C-144/09, ECLI:EU:C:2010:740
4. Presuda od 6. rujna 2012. godine Daniela Mühlleitner protiv Ahmad Yusufi, Wadat Yusufi, C-190/11, ECLI:EU:C:2012:542

5. Presuda od 17. listopada 2013. Lokman Emrek protiv Vlade Sabranovica, C-218/12, ECLI:EU:C:2013:666
6. Presuda od 28. srpnja 2016., C-191/15, Verein für Konsumenteninformation protiv Amazon EU Sàrl, ECLI:EU:C:2016:612
7. Presuda od 14. veljače 2019. Anica Milivojević protiv Raiffeisenbank St. Stefan-Jagerberg-Wolfsberg eGen, C-630/1, ECLI:EU:C:2019:123.
8. Presuda od 25. siječnja 2018. god. Maximilian Schrems protiv Facebook Ireland Limited, C-498/16, ECLI:EU:C:2018:37
9. Presuda od 10. prosinca 2020. A. B., B. B. protiv Personal Exchange International Limited, C-774/19, ECLI:EU:C:2020:1015

Mišljenja nezavisnih odvjetnika

1. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Jacobsa od 16. rujna 2004. u predmetu C-464/01 Johann Gruber protiv BayWa AG, ECLI:EU:C:2004:529
2. Mišljenje nezavisne odvjetnice Trstenjak od 18. svibnja 2010. u predmetu Peret Pammer protiv Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG (C-585/08) i Hotel Alpenhof GesmbH protiv Oliver Heller (C-144/09), ECLI:EU:C:2010:273
3. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Saugmandsgaard Øe, od 2. lipnja 2016., C-191/15, Amazon, ECLI:EU:C:2016:388
4. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Pedra Cruza Villalona od 18. srpnja 2013., Predmet C-218/12 Lokman Emrek protiv Vlade Sabranovica, ECLI:EU:C:2013:494 – t. 35-38
5. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka od 14. studenoga 2017. o predmetu C-498/16 Maximilian Schrems protiv Facebook Ireland Limited, ECLI:EU:C:2017:863